

Nico
4/13

DE ROODBORSTTAPUIT

PERIODIEK VAN HET SAMENWERKINGSVERBAND VAN OOST-BRABANTSE VOGELWERK GROEPEN

Adressenlijst afgevaardigden Samenwerkingsverband van Oost-Brabantse Vogelwerkgroepen

VOGELWACHT UDEN

Jan-Willem Hermans	Beukenlaan 22	5409 AS Odiliapeel	04132 - 72777
Wim Janssen	Rechtestraat 26	5409 AJ Odiliapeel	04132 - 73625

VOGELWERKGROEP IVN VALKENSWAARD

Ad van Asten	Waalreseweg 73 ^a	5554 HB Valkenswaard	04902 - 41271
--------------	-----------------------------	----------------------	---------------

VOGELWERKGROEP KNNV EINDHOVEN

Louis Schrover	Bergstraat 24	5611 JZ Eindhoven	
Wim le Mair	Vinc. Cleerdinlaan 12	5582 EK Waalre	

VOGELWERKGROEP DE KEMPEN

Ernest van Asseldonk	De Klerklaan 47	5624 BB Eindhoven	040 - 444734
Tom Heijnen	Boschdijk 1081	5626 AG Eindhoven	04909 - 2128

VOGELWERKGROEP MIDDEN-BRABANT

Ad van Poppel	Scarlattistraat 108	5049 GC Tilburg	013 - 553121
Loek Hilgers	Jeroen Boschstraat 18	5062 LE Oisterwijk	04242 - 84978

VOGELWERKGROEP DE PEEL

Sjef Benders	Wilhelminastraat 58	5721 KK Asten	04936 - 1367
Jan v.d. Loo	Vlinkert 29	5725 AH Asten	04936 - 2522

VOGEL- EN NATUURWACHT 's-HERTOGENBOSCH

Dick Jansen	Postbus 207	5140 AE Waalwijk	
Gerard Sluyter	Sumatrastraat 28	5215 AZ Den Bosch	073 - 140741

VOGELWERKGROEP DE KLAMPER

Hans de Boer	p/a Fonteinberg 2	5691 GZ Son	04990 - 75200
Harry van Heeswijk	p/a Fonteinberg 2	5691 GZ Son	040 - 425166

VOGELWERKGROEP BEST

Chiel de Vries	Joos Bankert 14	5684 BP Best	04998 - 73916
----------------	-----------------	--------------	---------------

VOGELWERKGROEP NUENEN

Jurgen Sloots	Heikampen 68	5672 SN Nuenen	040 - 834835
---------------	--------------	----------------	--------------

VOGELWERKGROEP IVN GELDROEP

Piet van Happe	Waardstraat 15	5662 EN Geldrop	040 - 862739
Ben de Ruyter	Heibeekstraat 40	5662 EG Geldrop	040 - 857391

VOGELWERKGROEP IVN OSS

Fred de Wit	A. Kuyperstraat 51	5344 GA Oss	04120 - 31625
-------------	--------------------	-------------	---------------

VOGELWERKGROEP DE ORTOLAAN

Antoon Verhoeven	't Hof 24	5741 ED Beek en Donk	
Harré Huijbers	Burg. Mostermanslaan 3	5737 CE Lieshout	04992-2231

TECHNISCH AFGEVAARDIGDEN

SOVON DISTRIKSKOORDINATOR OOST-BRABANT

Jan van Diermen	Postbus 460	5460 AL Veghel	04130 - 40102
-----------------	-------------	----------------	---------------

PROVINCIALE PLANOLOGISCHE DIENST NOORD-BRABANT (avifauna-onderzoek midden en oost Brabant)

Frans Post	Postbus 762	5101 AT Den Bosch	073 - 125454 tst. 2426
------------	-------------	-------------------	------------------------

BESTUUR SOV

Voorzitter:

Sjef Benders	Wilhelminastraat 53	5721 KK Asten	04936 - 1367
--------------	---------------------	---------------	--------------

Sekretaris:

Tom Heijnen	Boschdijk 1081	5626 AG Eindhoven	04909 - 2128
-------------	----------------	-------------------	--------------

Penningmeester:

Frans Post	Postbus 762	5201 AT Den Bosch	073 - 125454 tst. 2426
------------	-------------	-------------------	------------------------

Overige leden:

Ad van Asten	Waalreseweg 73 ^a	5554 HB Valkenswaard	04902 - 41271
Ad van Poppel	Scarlattistraat 108	5049 GC Tilburg	013 - 553121

REDAKTIE "DE ROODBORSTTAPUIT"

Hans v.d. Laarschot (eindredactie)	Rinkveld 7	5721 SP Asten	04934 - 1555
Tom Heijnen	Boschdijk 1081	5626 AG Eindhoven	04909 - 2128
Loek Hilgers	Jeroen Boschstraat 18	5062 LE Oisterwijk	04242 - 84978

BETALINGEN

Te voldoen op gironummer 5617837 t.n.v. F.A.H.E. Post, penningmeester SOV, Postbus 762, 5201 AT Den Bosch. Abonnement "De Roodborsttapuit" 19..: voor leden van aangesloten werkgroepen f 10,-, voor overige abonnees f 20,-. Betreffende bedrag te voldoen op bovenvermeld gironummer onder vermelding van "Roodborsttapuit 19..". Oude nummers (ad f 5,-) en kopieën van artikelen (ad f 0,30 per kopie) op aanvraag verkrijgbaar bij de penningmeester SOV.

VWG-EN AAN HET WOORD

Vogelwerkgroep Best

"Ook in Best een Vogelwerkgroep"

Sinds februari 1983 bestaat in Best de IVN-vogelwerkgroep "De Pailjaart". De leden van de groep zijn op de eerste plaats natuurliefhebbers en -liefhebsters. Zij genieten van de natuur en zij beleven de ontwikkeling van de seizoenen nogal intensief. Zij voelen zich vooral tot de vogels aangetrokken: de vogelgeluiden, de kleuren van het verenkleed, de vliegstyl en het broedgedrag wekken hun enthousiasme op. Vogelliefhebbers krijgen er een kick van als ze ondanks alle kou en regen toch weer vroeg in maart de eerste Tjiftjaf horen of in april de Koekoek; als ze voor het eerst de Boerenzwaluwen weer over de weilanden zien scheren. Helemaal opgetogen raken zij als zij een bijzondere waarneming doen.

De ervaringen en belevenissen wil je delen met anderen, en dus is er een groep geboren. Dit ondanks het feit, dat "vogelaars" individualisten zijn, hun vrijheid liefhebben en die graag in de natuur opzoeken.

Toch is er ook sprake van een werkgroep. Die liefhebbers maken zich immers zorgen om de natuur. Hoe staat het met de soortenrijkdom in de vogelwereld, hoe ontwikkelen zich de aantallen broedvogels, wintergasten enz.? Waardoor worden zij bedreigd? Blijven er genoeg verschillende biotopen, leefgebieden voor de verschillende soorten over?

De groep in Best koos als belangrijkste werkgebied: de Pailjaart. Dit gebied wordt door elk lid van de groep eens per maand bezocht. De vogels worden geïnventariseerd en talloze gegevens worden verzameld om zodoende ontwikkelingen te kunnen vaststellen.

De vogelwerkgroep werkt samen met andere Oostbrabantse vogelwerkgroepen. Er vinden dan in breder verband bijvoorbeeld roofvogel- en Patrijzertellingen plaats. En hoe is het de IJsvogel langs rivieren en beken vergaan in de laatste winter?

Er worden excursies georganiseerd naar interessante vogelgebieden. Natuurlijk is er ook een vogelherkenningscursus. Veel groepjes maken bovendien eens per week een wandeling in de buurt: Heerenbeek, de Scheeken, de Mortelen, de Oirschotse heide enz. Eens per maand worden in het IVN-huis "Onder de toren" de gegevens uitgewisseld, een enkele keer wordt daarbij "vogel-latijn" gesproken. En al deze activiteiten brengen met zich mee, dat je eigen kennis over de natuur en speciaal over de vogels uitgebreid wordt.

De werkgroep telt zo'n 20 leden: jongeren en ouderen, vrouwen en mannen, die lid zijn van het IVN en deel hebben genomen aan een vogelcursus.

Vogelwerkgroep IVN Best, p/a Joos Bankert 14, 5684 BP Best.

SOV-BERICHTEN

NIEUW PROJECT VAN HET SOV: WATERPIEPERSLAAPPLAATSTELLINGEN

De laatste jaren is het aantal waarnemingen van Waterpiepers (*Anthus spinoletta spinoletta*) in Nederland sterk toegenomen. Ook in Brabant is hiervan sprake. Hoewel niet bekend is in welke aantallen de soort vroeger voorkwam is het op grond van thans ter beschikking staande gegevens op zijn minst twijfelachtig of de soort toen wel zo zeldzaam was als werd gesuggereerd. Vast staat wel dat de Waterpieper thans geen zeldzame doortrekker en/of wintergast meer is. Of de soort de laatste decennia is toe- of afgenomen valt in ieder geval niet te beoordelen omdat oudere gegevens nagenoeg geheel ontbreken. Dit werd waarschijnlijk vooral veroorzaakt door het feit dat de Waterpieper als zeldzaam te boek stond, en de gelijkenis met bijvoorbeeld de Graspieper groot is.

Aangezien de Graspieper bij de meeste vogelaars niet in het middelpunt van de belangstelling stond (en staat!) werden weinige piepers aandachtig bestudeerd, met als gevolg dat er waarschijnlijk vele "piepers" eenvoudigweg (en zekerheidshalve) als Graspieper werden gedetermineerd. De laatste paar jaren kwam de Waterpieper evenwel meer en meer in de belangstelling te staan, met als gevolg een sterke toename van het aantal waargenomen Waterpiepers. Thans moeten we er waakzaam voor zijn dat niet alle "piepers" voor Waterpiepers worden aangezien.

Doel en methode

Om wat meer te weten te komen over het doortrekverloop en overwinteren van Waterpiepers in (Midden- en Oost) Brabant wordt er thans een telling georganiseerd die hier enig inzicht in moet gaan verschaffen. Aangezien bekend is dat Waterpiepers gebruik maken van gemeenschappelijke slaapplaatsen, lijkt de aangewezen methode te zijn om het aantalsverloop op een zo groot mogelijk aantal slaapplaatsen bij te houden. Hiervoor worden voor het seizoen 1985/86 een 10-tal simultaantellingen gehouden op zoveel mogelijk slaapplaatsen. Enkele slaapplaatsen zijn reeds in voorgaande ontdekt, zodat we deze slaapplaatsen al meteen bij de simultaantellingen kunnen gaan betrekken.

Een andere mogelijkheid zou kunnen zijn om het aantalsverloop te volgen op de foerageerplaatsen; dit lijkt vooralsnog echter minder aantrekkelijk te zijn. Wel is het de bedoeling dat, met name van de wat grotere slaapplaatsen -vele tientallen, of zelfs meer dan 100 Waterpiepers is mogelijk- bekeken wordt waar de bezoekende Waterpiepers foerageren, waarbij met name de afstand foerageerplaats - slaapplaats interessant zou kunnen zijn.

Momenteel zijn er -verspreid over de provincie- naar schatting ca. 5 - 10 slaapplaatsen bekend. In werkelijkheid zullen er waarschijnlijk echter enkele tientallen slaapplaatsen aanwezig zijn. Aangezien deze slaapplaatsen -vanwege de onopvallende verschijning van de Waterpieper- nogal moeilijk

zijn op te sporen, zal het op zijn minst enige maanden (of zelfs enige jaren ?) gaan duren voor we de meeste slaapplaatsen hebben ontdekt. Bovendien ontbreekt het bij de meeste Vogelweggroepen waarschijnlijk nog aan voldoende kennis en ervaring om slaapplaatsen van Waterpiepers op te sporen, en vervolgens het aantal Waterpiepers vast te stellen. Daarom zal een beroep worden gedaan op de vogelaars die de Waterpieper reeds kennen, om de kennis met betrekking tot de Waterpieper verder te verbreiden door het leiden van ekskursies in zowel de foerageergebieden als naar de slaapplaatsen. Bij onvoldoende kennis binnen de eigen Vogelweggroep kan waarschijnlijk wel iets geregeld worden met de Vogelweggroep in de buurt. Daarnaast wordt aan deze vogelaars gevraagd om de hun reeds bekende slaapplaatsen tijdens de simultaantellingen te gaan tellen, alsmede te proberen nieuwe slaapplaatsen op te gaan sporen. Daarom is voor het eerste jaar besloten tot een nog niet al te hoge telfrekwentie van 1 telling per drie weken. Uiteraard zijn meerdere tellingen welkom. Voorlopig zal om praktische reden geen speciale aandacht aan de Oeverpieper (*Anthus sp. littoralis*) worden geschonken. Dit omdat de zaak hierdoor nog ingewikkelder zou worden dan ze nu al is, er nog te weinig kennis in onze regio aanwezig, en -of juist hierdoor- het aantal waarnemingen van Oeverpiepers tot nu toe uit Midden- en Oost Brabant nog veel te gering is.

Teldata

De tellingen zullen allen worden uitgevoerd op zaterdagavond, met een tijdsinterval van 3 weken. De eerste telling zal worden gehouden op 28 september. De volgende tellingen zijn dan op 19 oktober, 9 november, 30 november, 21 december, 11 januari, 1 februari, 22 februari, 15 maart en 5 april. Voor het doorgeven van resultaten kan gebruik gemaakt worden van een hiervoor ontworpen formuliertje.

Ad van Poppel, Scarlattistraat 108, 5049 GC Tilburg.

COMMENTAAR

Afschot Futen Viskwekerij Valkenswaard

Frans Kafka heeft een kort verhaal geschreven, 'Der Jäger Gracchus', dat, vrij vertaald, eindigt met de volgende uitspraak van de bewuste jager: "Hij treft geen schuld, ik bespied, schiet, dood en vil de geschoten dieren. Maar ben ik daarom schuldig? Ik sta hier, meer weet ik niet, meer kan ik niet doen. Mijn sloopje heeft geen roer, het zwakt stuurloos rond in de wind."

Die uitspraak lijkt, los van wat Kafka er zelf mee bedoeld heeft, tekenend voor het Nederlandse jagerdom: we schieten wel, al weten we niet waarom; het gebeurd gewoon, rekenschap leggen we niet af.

Behalve de Nederlandse jager lijkt nu ook onze provinciale Grote Roerganger zich dienovereenkomstig op te stellen. Lees zijn antwoord op onze vragen over het afschieten van Futen en Blauwe Reigers op de Valkenswaardse Visvijvers en het wordt je vreemd te moede. Van Agt geeft toe, dat er geen enkel onderzoek is geweest naar de omvang van de schade noch naar de effecten van bejaging, maar toch: "... is het afschieten van enige tientallen Futen per jaar de enige doelmatige methode." Of zou ie het gewoon leuk vinden?

Zo is eigenlijk op geen van onze vragen bevredigend geantwoord, het hele verhaal is gericht op de verdediging van het kennelijk traditionele beschieten van beschermende vogels. Afschieten mag tot 1 april, de "andere methoden dan afschot" (antwoord op onze vijfde vraag) bestaan volgens de vergunning uit: verjagen met een vogelafschrikpistool(?), het rapen van eieren van Futen en het opruimen van hun nesten - dat mag het hele jaar door. Zelfs een schoontijd tijdens het broedseizoen is de Futen, al waren zij het ergst denkbare schadelijk wild, niet gegund.

Het gegeven voorbeeld, waaruit zou moeten blijken, dat een gedegen onderzoek naar de schade en het effect van bejaging onbetaalbaar is, is absurd - al was het alleen maar omdat de fundamentele, grootschalige aanpak van dr. Draulans niet zondermeer te vertalen is naar puur lokale problematiek waar het hier om gaat. Soms, zouden we meneer van Agt willen influisteren, levert even creatief denken voor een paar centen ook wat op. Een voorbeeld daarvan vormen de visvijvers in de Flevopolders, waar met eenvoudige en relatief goedkope middelen de schade door Aalscholvers en Blauwe Reigers binnen de perken kon worden gehouden. De O.V.B. maakt het dan ook wel erg bont: na alle opschudding rond het afschieten van die Aalscholvers blijkt zij geen ezel te zijn, die zich maar een keer aan dezelfde steen stoot!

Overigens zijn er niet alleen zakelijke bezwaren aan te voeren tegen het afschotbeleid in Valkenswaard. Achtergrond van ons protest is bovendien niet zozeer de bedreiging, die van bejaging uit zou gaan voor de Nederlandse of Brabantse Futen- en reigerpopulaties. Beide soorten nemen toe, waarschijnlijk (mede) ten gevolge van de toenemende eutrofiëring van het oppervlaktewater. Het is op voorhand niet aannemelijk dat het afschot bij Valkenswaard daarin verandering zou brengen. Er zijn dan ook meer principiële bezwaren aan te voeren tegen het doden van deze vogels. Wat is de O.V.B. anders dan een belangenorganisatie van en voor de pleziervissers? De organisatie bestaat louter en alleen bij de gratie van het twijfelachtige genoegen dat teveel medelanders er in scheppen om regelmatig een vis aan de haak te slaan. Onze provinciale roerganger lijkt het vanzelfsprekend te vinden dat Futen en Reigers worden gedood om vissen te kunnen kweken, die dan daarna gedood of gewond mogen worden tot vermaak van 'sportvissers'. Dat de verontwaardiging daarover bij vogel- en natuurliefhebbers wordt genegeerd, vinden wij onaanvaardbaar. Natuurlijk zal het S.O.V. - net zo min hopelijk als de andere bezwaar makende verenigingen - zich niet neerleggen bij de ontwijkende antwoorden. Evenmin laten we ons afschepen met de vage geruststelling dat nog gezocht wordt naar alternatieven voor afschot. De onsmakelijke praktijken in Valkenswaard moeten zo snel mogelijk ophouden.

Loek Hilgers

Errata en addenda

In de vorige Roodborsttapuit (jaargang 4, nummer 2) zijn enkele foutjes geslopen, die hinderlijk zijn:

- pagina 55 : in de kleine figuur van de nummering van de kilometerhokken per atlasblok zijn "1 km" en "5 km" omgewisseld.
 pagina 60-61: de recentie "Korhoenders in de Kempen" is geschreven door Tom Heijnen.
 pagina 88 : in figuur 29 zijn "bekentelling" en "plassentelling" omgewisseld.
 pagina 99 : bijlage 2 moet worden vervolgd met de tabel op pagina 102.

LOPENDE ONDERZOEKEN

- * SOV Waterpieper-
tellingen Koördinatie: Ad van Poppel, Scarlattistraat 108,
5049 GC Tilburg (013 - 553121).
Teldata winter 1985/1986: 28 sep, 19 okt, 9 nov,
30 nov, 21 dec, 11 jan, 1 feb, 22 feb, 15 mrt en
5 apr.
- * SOV Bekentellingen Koördinatie: Lex Peeters, Marialaan 26,
5541 CD Reusel (04976 - 2271).
Telweekenden winter 1985/1986: 9-10 november,
28-29 december en 8-9 maart.
- * SOV Watervogeltellingen Koördinatie: Ad van Poppel, Scarlattistraat 108,
5049 GC Tilburg (013 - 553121).
Telresultaten in het vervolg zenden aan:
A. Smit, SBB Dienstvak Natuurbehoud,
Prof. Cobbenhagenlaan 225, Tilburg (013-678755)
- * SOV Patrijs-
inventarisatie Kontaktpersoon: Wim Bankers, p/a VWG De Peel,
Vlinkert 29, 5725, AH Asten (04934 - 4728).
Gegevens van de inventarisatie 1985 zo spoedig
mogelijk insturen.
- * Avifauna-onderzoek PPD Tom Heijnen & Frans Post, PPD, afdeling SLI,
buro ILG, Brabantlaan 1, 5216 TV Den Bosch
(073 - 125454, toestel 2426).
Broedvogelonderzoek: gegevens van de inventari-
satie 1985 zo spoedig mogelijk insturen.

108 LOPENDE ONDERZOEKEN

- * Grutto-slaapplaats-tellingen
Koördinatie: Ad van Poppel, Scarlattistraat 109, 5049 GC Tilburg (013-553121).
Gegevens uit 1985 zo spoedig mogelijk insturen.
- * Kuifleeuwerik
Hans van de Laarschot, Rinkveld 7, 5721 SP Asten (04934-1555).
Gevraagd: gegevens over verspreiding en aantallen in Noord-Brabant (zie oproep in Roodborsttapuit 3(1):39).
- * Zwarte Kraai
L. Buurma, Lisserweg 493, 2165 AS Lisserbroek (02521 - 10873).
Gevraagd: Waarnemingen van Zwarte Kraaien gemerkt met wit of rood vleugelplaatje, met opgave van plaats, datum en eventuele waargenomen tekst op het plaatje.
- * Blauwe Kiekendief
Koördinatie: G. van Duin & M. Zijlstra, p/a RIN, Blauwe Kiekendieven onderzoek, Antwoordnummer 1664, 6800 WC Arnhem.
Gevraagd: tellen op slaapplaatsen.
Telweekends: 23-24 november 1985, 11-12 januari 1986 en 15-16 maart 1986.

DEN BULT: VOGELS IN EEN AFTAKELEND HOOGVEEN *

Boena van Noorden

Inleiding

De kop van dit stuk wekt misschien de indruk dat Den Bult een gebied is dat van ondergeschikt belang is. Dit is echter zeker niet het geval. Onder de noemer aftakelend hoogveen vallen in feite alle hoogveenrestanten in Nederland. De meeste terreinen van dit type zijn verveend en ontwaterd, waardoor de meeste kenmerken van een levend hoogveen verloren zijn gegaan. Het is belangrijk om het verder aftakelen van de venen te remmen en zelfs te stoppen. De plannen van de gemeente Deurne enige jaren geleden om het westelijk deel van Den Bult te ontginnen en om te zetten in landbouwgrond zijn vanuit dit oogpunt gezien natuurlijk volstrekt uit den boze. Dit was voor de N.J.N. (Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie) afdeling Venray aanleiding om dit gebied te inventariseren, waarbij ook een broedvogelinventarisatie uitgevoerd is. Hieronder wordt daar dieper op ingegaan. Gelukkig heeft het van toepassing verklaren van de Natuurbeschermingswet voor o.a. Den Bult er voor gezorgd, dat dit resterende Peelfragment als monument en enclave in de ecologische landbouwwoestijn behouden blijft.

Ligging

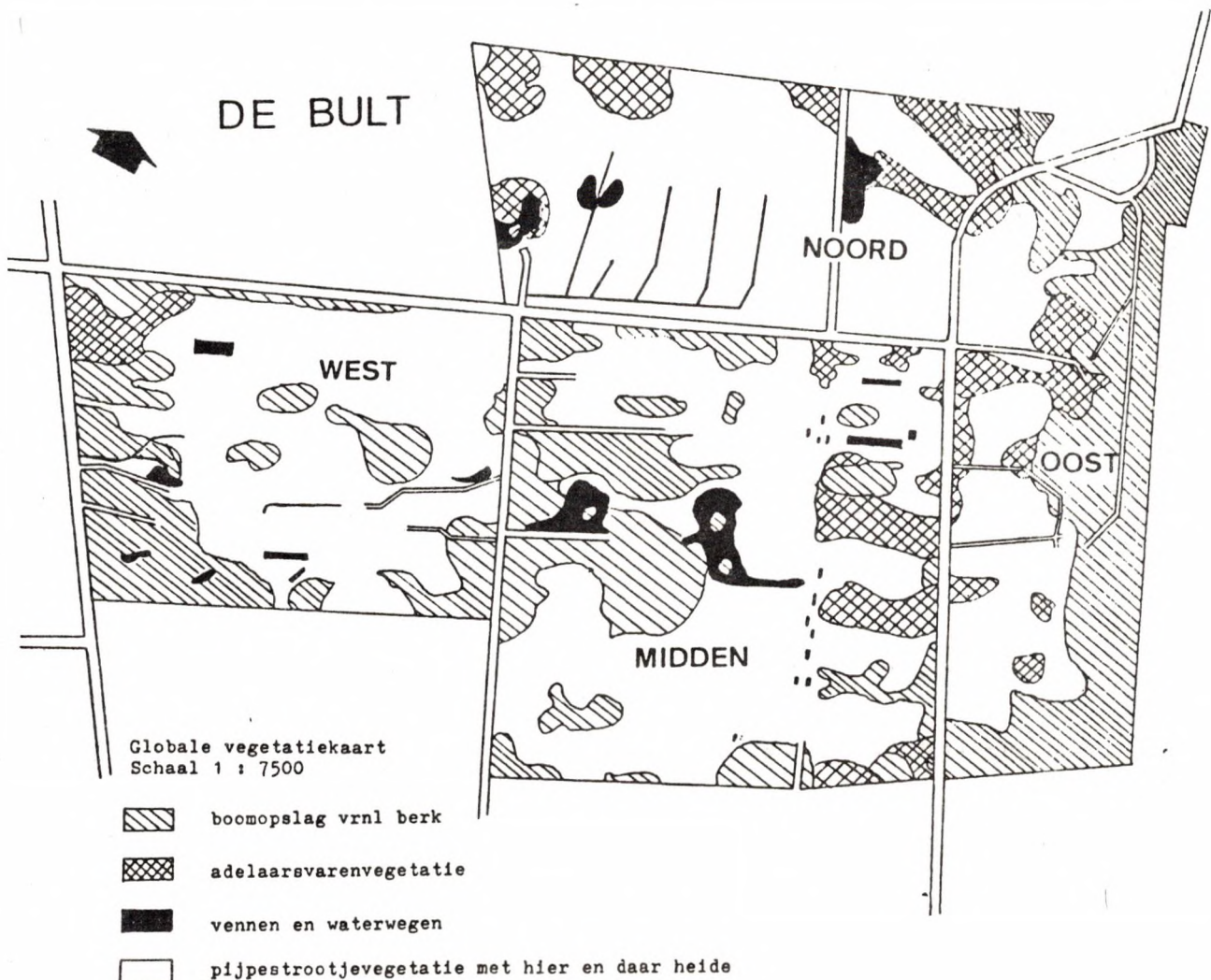
Het 112 ha. metende gebied is gelegen in de uiterste noordoosthoek van de gemeente Deurne, die tevens eigenaar van het natuurmonument is. Een meer systematische plaatsaanduiding wordt gegeven door het noemen van de uurhokken 52-22 en 52-32, waarin het gebied gelegen is.

Landschap, vegetatie en de invloed van de mens

De oorspronkelijk open vegetatie van veenmos met enkele dwergstruiken, behoren tot de heideachtigen (Dophei, Lavendelhei en Veenbes) en enkele andere hogere planten zoals Zonnedauw, Beenbreek, Eenarig wollegras, Veenpluis en Witte snavelbies, heeft plaats gemaakt voor een meer gesloten vegetatie van berk, Pijpestrootje, Adelaarsvaren en Struikhei.

* Overgenomen uit De Kuluut 4 (1985).

Desalniettemin zijn er plaatselijk nog wat karakteristieke hoogveenplanten terug te vinden. Het noordelijke gedeelte (zie kaartje) van Den Bult bezit nog een erg mooie vegetatie van ruim 3 ha., waarin Eenarig wollegras domineert. In de kleine veenputjes vindt men nog Veenmos, daarnaast zijn er in het westelijk gebied nog planten als Kleine zonnedauw, Dwergbies en Liggend hertshooi waargenomen(1). Vóór 1919 werd er in Den Bult nog de zogenaamde boekweitbrandcultuur bedreven(2), wat inhield dat het bovenste veenlaagje werd losgewoeld en daarna afgebrand. Daarna werd boekweit in de as gezaaid. Na een paar keer oogsten was de grond uitgeput en werd een stuk verder weer doorgegaan. Na verloop van tijd is het uitgeputte stuk weer hersteld. Een stafkaart van 1934 toont dat het gebied in 1934 verveend werd. Hier en daar heeft men toen turf laten zitten, dat echter de laatste jaren als toeristische attractie wordt afgegraven. Dit is erg jammer omdat er nog enkele aren veen aanwezig zijn waarop het grauwveen nog aanwezig is. Dit grauwveen is elders in de Peel afgegraven. Het bevat in de vorm van stuifmeelkorrels een waardevol natuurlijk archief, waaruit een rekonstruc-tie van de vegetatie van de laatste eeuwen opgesteld kan worden. Het Peel-restant wordt door een aantal wegen en paden doorsneden wat de toegankelijkheid van het gebied vergemakkelijkt. Op de laagste delen van Den Bult is een aantal vennen ontstaan (zie kaartje).

Rondom deze vennen vindt men vrij veel Pitrus en enkele bomen zoals berk en Geoorde wilg. Het gebied is aan alle kanten omgeven door landbouwgebied, dat zeker zijn invloed heeft. Hierbij kan gedacht worden aan het inzaaien en -spoelen van mest en bestijdingsmiddelen. Ook de verlaging van de grondwaterstand, ten bate van de landbouw is niet bevordelijk voor het van oorsprong natte veengebiedje. Daarnaast kunnen deze agrarische gebieden een barrière vormen voor herkolonisatie van flora en fauna vanuit de overige peelgebieden.

De jacht eist ieder jaar weer haar tol. Zo werd in 1984 een Vossehol in het noordelijke deel met vijf welpen uitgegraven en vernietigd. Ten bate van de zogenaamde jachtveldverzorging, inmiddels door de gemeente Deurne onder druk van milieubeschermers verboden, werden enkele paden omgeploegd, met drijfmest zwaar bemest en ingezaaid met gewassen die aantrekkelijk zijn voor het wild. De regelmatig uitgezette handtamme Fazanten worden overvloedig met maïs bijgevoerd; dit alles om het natuurlijke evenwicht te herstellen.

Vogels

a Broedvogels

In tabel 1 is een overzicht van het aantal vastgestelde broedvogels en hun dichtheden weergegeven. Voor details van de gebruikte inventarisatiemethodiek en criteria verwijs ik naar het rapport dat de N.J.N. Venray in maart 1985 hoopt uit te brengen(3). Beschouwing van de tabel laat zien, dat de Fitis met 124 broedparen (11,1 bp per 10 ha.) de meest algemene broedvogel is. Dit geldt voor meer Peelgebieden. Zo werden in de Mariapeel dichtheden van 19,8 bp per 10 ha. (4) en in het Grauwveen 12,2 bp per 10 ha. gevonden (5), wat tevens inhield dat hij de meest voorkomende soort was. Een andere karakteristieke Peelvogel die algemeen in Den Bult met 29 broedparen (2,6 bp per 10 ha.) voorkomt is de Boompieper. Het aantal broedparen van deze soort zal in het verleden waarschijnlijk nog wel hoger gelegen hebben, omdat grote delen van het gebied vanwege het te dicht en te hoog (bosopslag) worden van de vegetatie als broedbiotoop ongeschikt geworden zijn. De Graspieper (3 paren) kan zich alleen vestigen in de grotere boomloze Molineavelden. Groeien deze gebieden dicht met hoge vegetatie dan zal deze soort zeker verdwijnen. Soorten als Roodborst (28 paren), Winterkoning (46 paren), Tuinfluiter (13 paren), Tjiftjaf (3 paren), Zwartkop (4 paren), Vink (3 paren), Zanglijster (1 paar) en Wielewaal (1 paar) zijn goed vertegenwoordigd of hebben zich waarschijnlijk recentelijk kunnen vestigen, juist doordat sommige delen van het gebied een bosstructuur zijn gaan vertonen. De aanwezigheid van vochtige elementen is voor veel soorten een primaire vestigingsvoorwaarde. De Blauwborst met 8 broedparen (0,7 bp per 10 ha.) is daar een voorbeeld van. Dat deze soort in de Peel zeer hoge dichtheden kan bereiken, blijkt uit het feit dat in het Grauwveen (5) een dichtheid van maar liefst 2,5 bp per 10 ha. werd vastgesteld. In het natte westelijke stuk werden twee paren Waterral gelocaliseerd. De Wintertaling (7 paren) is ook een soort die niet weg te denken is uit de Peel, evenals de algemeen voorkomende Rietgors (34 paren). Om het beeld van de avifauna van Den Bult wat betreft de karakteristieke vogels van het aftakelend hoogveen te completeren, wordt het geslaagde

broedgeval van de Roodborsttapuit (1 paar, 1984), het voorkomen van Geelgors (17 paren), Sprinkhaanrietzanger (5 paren) en Grasmus (21 paren) genoemd. Tot slot van dit onderdeel wil ik nog het voorkomen van de Meerkoet (4 paren) vermelden; een soort die zich in het gebied heeft kunnen vestigen door de aanwezigheid van de drie vennen met een wat groter oppervlak (zie kaartje).

Tabel 1. Overzicht van het aantal broedvogels en hun dichtheden (bp./10 ha.) in Den Bult, gedurende het broedseizoen 1983.

soort	aantal broedparen	dichtheid (bp./10 ha.)
Wintertaling	7	0,6
Wilde Eend	6	0,5
Fazant	3	0,3
Waterral	2	0,2
Waterhoen	11 (+ 3?)	1,0 (+0,3?)
Meerkoet	4	0,4
Houtduif	8	0,7
Tortelduif	7	0,6
Koekoek	max. 7 exx. op een dag waargenomen.	
Boompieper	29	2,6
Graspieper	3	0,3
Winterkoning	46	4,1
Heggemus	1	0,1
Roodborst	28	2,5
Blauwborst	8	0,7
Gekraagde Roodstaart	1	0,1
Roodborsttapuit	1	0,1 (1984)
Merel	9	0,8
Zanglijster	1	0,1
Sprinkhaanrietzanger	5	0,4
Grasmus	21	1,9
Tuinfluitter	13	1,2
Zwartkop	4	0,4
Tjiftjaf	3	0,3
Fitis	124	11,1
Staartmees	2	0,2
Matkop	1	0,1
Koolmees	7	0,6
Wielewaal	1	0,1
Vlaamse Gaai	2	0,2
Zwarte Kraai	1	0,1
Vink	3	0,3
Kneu	15	1,3
Geelgors	17	1,5
Rietgors	34	3,0
Totaal	428 (+ 3?)	32,2 (+,3?)

+ 3?: Mogelijk nog 3 paren Waterhoentjes extra; echter gezien het geringe aantal nachtbezoeken niet zeker.

Een blik in het verleden leert dat nog niet eens zolang geleden een aantal soorten als broedvogel van Den Bult verdwenen is. Vera(6) meldt in 1979 nog het voorkomen van Paapje (1 paar), Gele Kwikstaart (2 paren) en Nachtegaal (1 paar) in het gebied. Op 5 april 1985 werd in het gebied de laatste bolderende Korhaan waargenomen. Opvallend is dat de vier genoemde soorten ook in West-Europa in aantal afnemen(8). Bij het Korhoen blijkt het broedsucces te laag te zijn, om de populatie in stand te houden(7). Vooral de kuikens, die aangewezen zijn op insektenrijke vegetatie, blijken het slachtoffer te worden. Het is goed mogelijk dat Paapje en Gele Kwikstaart om dezelfde reden verdwenen zijn. Gezien het relatief kleine oppervlak van Den Bult en de biotoopkeuze van beide soorten, lijkt het me, dat deze soorten zeker ook aangewezen zijn op de rondom gelegen landbouwgebieden. Het verdwijnen van de Nachtegaal past hierin minder goed. Een feit is dat de landbouw in Oost-Brabant en Noord-Limburg sterk geïntensiveerd is. Een inventarisatie van het landgebruik rondom Den Bult in 1984 leverde maar liefst een aandeel van 31% voor mais op; 54% bestond uit weide en op het overige deel werden akkerbouwproducten geteeld. Een andere oorzaak die vaak genoemd wordt (8) is de achteruitgang veroorzaakt door sterfte in de overwinteringsgebieden. De Gele Kwikstaart, het Paapje en de Nachtegaal overwinteren in Afrika. De eerste twee in de Sahel-zone, waarvan bekend is dat daar de droogte de laatste jaren enorm toegenomen is. Wammes et al (8) konden zo'n verband aantonen. Voor de achteruitgang van de in Zuid-Afrika overwinterende Nachtegaal moeten andere oorzaken dan droogte gezocht worden.

b. Niet-Broedvogels

In de loop der jaren zijn in Den Bult 118 soorten waargenomen. Hiervan zijn 40 soorten huidige broedvogels, 5 soorten voormalige broedvogels (in 1983), 13 soorten mogelijke broedvogels en 6 soorten broedvogels van de direkte omgeving. De overige zijn doortrekkers, wintergasten of toevallige gasten. Enkele curiosa zijn waarnemingen van de Hop, Grauwe Fitis, Beflijster, IJsvogel, Bokje, Aalscholver, Visarend, Goudplevier en Grauwe Klauwier. Jaarlijks worden in de winter- en trektijd Blauwe Kiekendieven en Watersnippen in het gebied waargenomen. Verder is het er rustig, omdat het grootste deel van het voedsel beschikbaar is in de vorm van ongewervelde dieren, die 's winters onbereikbaar zijn. De meeste soorten zijn hiervan afhankelijk en bovendien is het aanbod aan vruchten en zaden ook nog eens gering. Alleen het zaad van het Pijpestrootje is rijkelijk aanwezig. Dit wordt hoofdzakelijk door Rietgorzen genuttigd. Dit zijn dan ook de vogels die voor een groot deel het beeld van Den Bult in de winter bepalen.

In april en mei worden Regenwulpen (max. 19 exx.) in of rondom het gebied signaleerd. In het voorjaar wordt het natste deel van het noordelijk stuk gebruikt als slaapplek door Grutto's uit de omgeving. Vanaf eind maart slapen hier een kleine 40 vogels. Den Bult vervult een belangrijke functie voor deze soort, die in de omgeving van het Peelrestant broedt.

De Kraanvogel pleistert onregelmatig in of in de directe omgeving van het gebied. Zo werden op 22 maart 1980 35 exemplaren waargenomen die de nacht in Den Bult hadden doorgebracht. In oktober 1982 werden zes exemplaren in de omgeving van het gebied signaleerd. Aardig in dit verband is de melding van Van Erve et al (9), dat de nabijgelegen Vredepeel, waarvan de ontginning in 1956 voltooid werd, wellicht een van de belangrijkste Kraanvogelpleisterplaatsen in ons land was met jaarlijks grote troepen, zelfs tot 1000 of meer exemplaren.

Afsluiting

Den Bult mag weliswaar tot de aftakelende hoogvenen behoren, maar dat neemt niet weg dat er een rijk geschakeerde avifauna aanwezig is. In dit artikel zijn alleen de vogels aan bod gekomen, die slechts een onderdeel vormen van de grote natuurlijke rijkdom van het gebied. Ik hoop dat dit stuk een bijdrage kan leveren tot het behoud van Den Bult, een gebied dat daadwerkelijk beschermd dient te worden, zodat men nog generaties lang kan genieten van de oerkracht die de Peel uitademt. Tot slot wil ik Henk Alards, Roger Albert, Lodewijk Bas, Cecile van den Bergh, Stefan Claessens, Dick Heg, Jan Post en William Verpoort bedanken voor de vele uren die zij in het veld doorgebracht hebben om bovenstaand artikel mogelijk te maken.

Literatuur

1. Joosten, H. 1984. Enige opmerkingen ten aanzien van Den Bult. Ongepubliceerd.
2. Eshuis, H.J. 1946. Palynologisch en stratigrafisch onderzoek van de Peelvennen (blz. 52-57).
3. N.J.N. afdeling Venray 1985. Den Bult. (in voorbereiding).
4. Odink, J. 1968. Katerkamp Mariapeel. In: Jaarboek C.J.N. 1968: 61-75.
5. N.J.N. Afdeling Venray 1980. Het Grauwveen, een natuurhistorisch overzicht van een bedreigd gebied. Venray.
6. Vera, F. 1979. Rapportage naar aanleiding van een bezoek aan Den Bult. Intern rapport S.B.B.
7. Nijland, H. & F.J.J. Niewold 1978. Landelijke inventarisatie van Korhoenders gedurende het voorjaar van 1976 en 1977. Vogeljaar 26: 149-154.
8. Wammes, D.F., G.C. Boere & S. Braaksma 1983. In hoeverre kunnen aantalsveranderingen van zangvogels in verband gebracht worden met hun trekgedrag? Limosa 56: 231-242.
9. Erve, F.J.H. van et al. 1967. Avifauna van Noord-Brabant. Van Gorcum, Assen.

Adres: Warande 73, Zeist

BAARDMANNETJES AAN HET BEUVEN *

M. van Aerle en H. v.d. Westerlo

Toen in het najaar van 1965 vele Baardmannetjes vanuit de grote rietvelden van de IJsselmeerpolders naar alle richtingen uitzwermden was het te verwachten ze dat ook aan de Beuven te Someren terecht zouden komen. Met zijn prachtige rietkragen was het een ideale plaats voor deze vogels en ze hebben er dan ook jarenlang vertoefd. In het vogeljaar (1965, no 6) schrijft Ko Zweeres over het uitzwermen o.a.: "De herfst gaf een soort explosie te zien van Baardmannetjes, wel voornamelijk uit Oostelijk Flevoland, waar er al in het voorjaar opvallend veel waren gesignaleerd".

En in zijn "Ornithologie van Nederland" (Limosa no. 1-3, 1967) zegt ten Kate over deze eruptie o.a.; "De enorme tijdelijke broedgebieden in Oost-Flevoland werden door snelle voortschrijding van het in cultuur brengen zeer sterk ingeperkt. Het aantal ha. riet in Oost-Flevoland liep terug van 30.000 in 1960 tot 14.000 in 1965". Verder vergelijkt hij deze omvangrijke uittocht met die in 1948 toen op zeer bescheiden schaal de soort wegtrok uit de N.O.Polder. Ook toen was er een enorme inkrimping van het broedgebied, n.l. van 23.000 ha. riet in 1946 tot 6.000 in 1948. Het is dus best mogelijk dat inkrimping van het broedgebied de oorzaak is geweest van het uitzwermen. Was de eerste kennismaking met de Baardmannetjes in 1964 geweest aan de Knardijk, voor onze omgeving was dat een jaar later in de voormalige Leemkuilen te Stiphout.

Het was in de vroege ochtend van 17 oktober 1965 (en nog onbekend met de eruptie der soort), als daar bij het opstellen van een mistnet een vogelgeluid klonk in het riet waarvan het vermoeden bestond dat het van een Baardmannetje afkomstig was. Even later was het geluid op meerdere plaatsen te horen maar toch vrij dicht bij elkaar. Het vermoeden werd bevestigd toen een der vogels langs een rietstengel omhoog klom en zich liet zien. Het was een vrouwtje dat zich nu fraai posteerde op een top van een rietstengel, nog steeds druk roepend. Spoedig kwamen er meer vogels langs het riet omhoog. Ze hadden hier kennelijk de nacht doorgebracht en moesten wel vlak boven het water geslapen hebben. Ze vlogen nu op, maar doken 10 meter verder weer in het riet waaruit bleek dat het groepje uit zeven exemplaren bestond. Bijna klaargekomen met het opstellen van het net vlogen ze op uit het riet, stegen tot circa 25 meter hoogte en vlogen weg in westelijke richting, maar toen ze bijna uit het zicht verdwenen waren keerden ze weer terug om in te vallen op bijna dezelfde plek, circa 10 meter van het net. Het werd nu tijd snel te verdwijnen daar de kans bestond dat ze te vangen waren.

* overgenomen uit De Kuluut 4 (1985).

In een eerder opgesteld net in de nabijheid had zich inmiddels een groepje Pimpelmezen laten vangen en nadat ze geringd waren werd voorzichtig de vangplaats bij de Baardmannetjes genaderd die nog steeds druk roepend aanwezig waren. Het heldere "tsjie-tsjuu" was niet van de lucht. Ook "ping" en "tik" geluiden waren te horen. Er bleken drie exemplaren in het net te hangen, alle mannetjes. Er werd nu ook een alarmerend "tsjerr" geroepen. Vlakbij in het riet zaten de vier overige vogels, waarvan minstens drie vrouwtjes. Ze vlogen telkens onrustig op en neer, kwamen soms tot op een meter van het net maar lieten zich niet vangen. Na een paar minuten werden de gevangen vogels geringd en weer losgelaten. Ze voegden zich direct bij de vier andere, die in een nabij gelegen rietkraag waren gevlogen en nog steeds druk riepen.

Eerst als men zo'n mannetje in de hand heeft ziet men hoe mooi het is. De kop is zacht blauwgrijs met een gele snavel en geelbruine ogen. De boven delen zijn licht geelbruin tot isabel, vermengd met wit. De trapvormige staart heeft dezelfde kleur met wit in de buitenste pennen. De onderdelen zijn witachtig met een lichtrose gloed over de borst. De onderstaartdekveren zijn zwart evenals de poten. Het meest opvallend bij het mannetje zijn de zwarte, spits toelopende afhangende bakkebaarden, welk de vogel een krijgshaftig uiterlijk geven. Het vrouwtje mist deze, alsook de zwarte onderstaartdekveren welke hier isabelkleurig zijn.

Bij het verlaten van het terrein rond het middaguur waren ze nog steeds aanwezig. De eerste waarneming aan het Beuven was op 4 december 1965, maar het is bijna zeker dat ze daar al eerder aanwezig waren. Het is namelijk verreweg het beste terrein in de omgeving voor de soort. Ze waren druk roepend in het riet maar helaas niet te zien. Naar het geluid te oordelen waren er minstens vijf exemplaren, maar waarschijnlijk wel meer.

In 1966 werd van het Staatsbosbeheer vergunning verkregen om op de Stra-brechtse Heide te mogen ringen en van deze gunst is sindsdien een dankbaar gebruik gemaakt. De Baardmannetjes waren nu beter te volgen en konden zo nu en dan gevangen en geringd worden. Ze waren er altijd, soms wat meer, soms wat minder en ze hoorden gewoon bij het ven. Daar ze er ook nog gingen broeden was de verwachting dat het wel altijd zo zou blijven, maar dat bleek later niet zo te zijn. Het zou te ver voeren alle waarnemingen en ringvangsten te laten volgen. Daarom volgen hier de voornaamste gegevens.

In 1966 was op 25 september een groepje van 15 à 20 exemplaren aanwezig. Het is best mogelijk dat ze er dat jaar hebben gebroed. Op 29 oktober werd een groepje gehoord in het riet en even later kwamen zes exemplaren vanuit het ZW over de hei aanvliegen op circa 50 meter hoogte. Ze vielen niet in, vlogen even boven het ven en verdwenen in NNW-richting. Een uur later kwamen weer vier exemplaren uit het ZW boven het ven. Op de roep van de aanwezige vogels dook een van hen naar beneden om in te vallen waarna de andere nog circa 20 seconden rondvlogen om zich dan bij de ingevallen vogel te voegen.

In 1967 werd het eerste broedgeval geconstateerd. Op 26 juni werd een vrouwtje met vijf jongen gezien, waarvan de jongen nog erg korte staartjes hadden en nauwelijks tot vliegen in staat waren. Ze waren onmiskenbaar pas uitgevlogen, kenden nog geen gevaar, waren zeer nieuwsgierig en kwamen tot drie meter in een wilgestruik zitten. Op 17 juli werden acht jongen gevangen. Op 12 en 24 oktober werden telkens 12 exemplaren gezien.

In 1968 werd op 26 maart een groepje van 11 exemplaren waargenomen dat zeer onrustig was. De vogels vlogen tot circa 60 meter omhoog, verlieten dan het ven tot ver boven de hei, maar keerden toch weer terug om in te vallen. Dit herhaalde zich een paar keer. Op 6 en 27 juli werden telkens vier jongen gevangen. Op 15 oktober werden acht exemplaren gevangen waarvan drie met een Belgische ring.

In 1969 was er op 23 november een groepje van vijf stuks weer zeer onrustig; telkens opstijgend en weer invallend. In 1970 was op 10 oktober een groepje van tien exemplaren aanwezig waarbij zich even later vier stuks voegden, die uit het NO komend, invielen. Het hele groepje ging ook nu weer een paar keer de lucht in om na wat rondgevlogen te hebben weer in te vallen. Dit schijnt een typisch gedrag te zijn van de soort buiten de broedtijd. Trek- of zwerfdrang zal hiervan wel de oorzaak zijn.

In 1971 waren er opvallend minder vogels aanwezig. Er waren veel minder waarnemingen en dan telkens maar een paar exemplaren. Het is zo goed als zeker dat er toen geen broedgevallen zijn geweest.

1972 was weer veel beter. In juli werden 13 jonge vogels gevangen, wat duidelijk op broedgevallen wijst. Op 20 oktober was een groepje van circa 20 exemplaren aanwezig.

1973 en 1974 waren wel de beste jaren. In 1973 werden in juli 24 jonge vogels gevangen. Op 23 september waren circa 40 exemplaren aanwezig en op 26 september de grootste groep ooit door ons aan het ven waargenomen, namelijk 60 exemplaren. Hiervan werden 44 exemplaren gevangen, waarvan 25 reeds eerder ter plaatse waren geringd. Verder was er een vogel bij met een Franse ring en één met een Arnhem-ring die niet aan het ven was geringd.

In 1974 werd op 23 april een mannetje waargenomen, dat enkele malen met nestmateriaal op dezelfde plek in het riet verdween tot laag boven het water. In juli werden weer 36 jonge vogels gevangen en in de eerste helft van augustus nog eens negen, waaruit blijkt dat de Baardmannetjes een gunstig broedseizoen hadden. Op 16 oktober waren circa 35 en op 24 oktober 11 exemplaren aanwezig.

Na deze twee goede jaren wees niets erop dat 1975 een grote terugval te zien zou geven. Er waren maar enkele waarnemingen en het grootste groepje bestond uit vijf exemplaren op 17 juli. Hiervan werden twee vogels gevangen, beide jongen, zodat er toch nog een broedgeval was.

Het was het begin van het einde. 1976 gaf nog slechts drie waarnemingen te zien van telkens twee exemplaren, namelijk in april, augustus en september. In 1977 was er één waarneming, een groepje van vijf stuks op 12 maart. In 1978 en 1979 geen waarnemingen en in 1980 nog een keer twee exemplaren op 18 oktober.

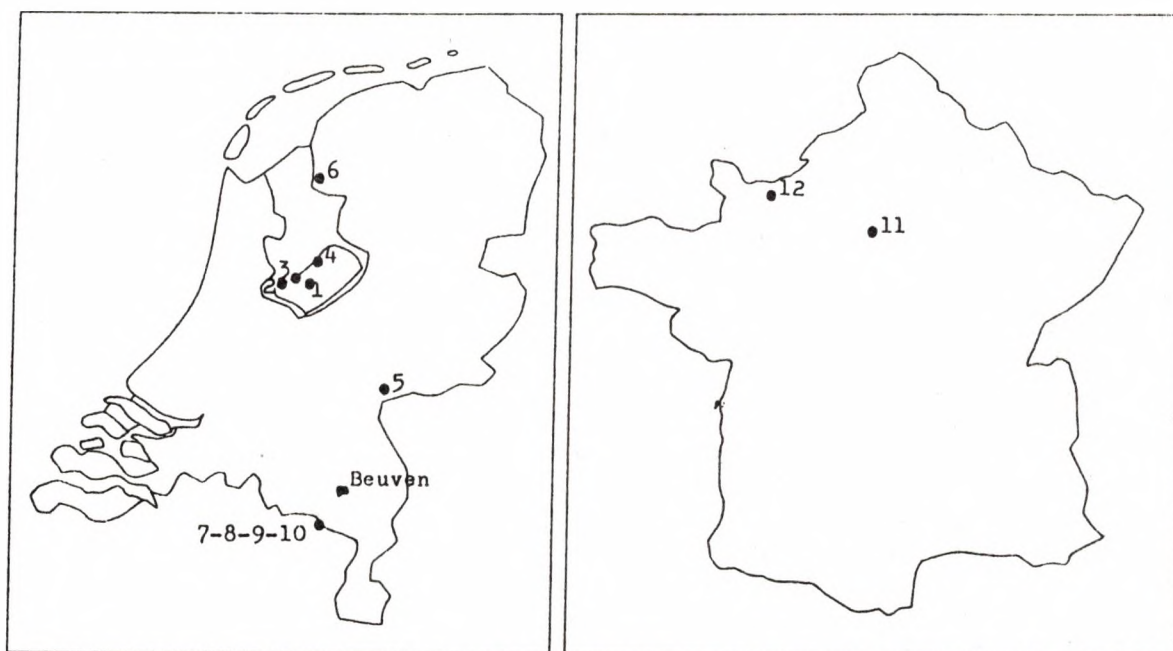
Van 1981 tot en met 1983 geen waarnemingen meer, hetgeen betekent dat in de laatste zeven jaar de soort slechts tweemaal door ons werd geconstateerd. We dachten reeds ze hier nooit meer te zien totdat op de morgen van 13 oktober 1982 opeens weer het vertrouwde geluid, weerklonk aan het ven. Door de dichte mist was vooralsnog niets te zien van de vogels maar toen na anderhalf uur de laatste mistflarden verdwenen waren bleek er een groepje van 10 exemplaren aanwezig te zijn, waarvan drie zich lieten vangen. Afgezien van deze laatste waarneming zou men terugblikkend over deze periode kunnen veronderstellen dat de soort na de eruptie in 1965 trek- of zwerfvogel is geweest en uiteindelijk weer naar de oorspronkelijke broedgebieden in de IJsselmeerpolders is teruggekeerd. Mogelijk zijn hier of daar in gunstige biotopen nog wel groepjes blijven hangen.

Er zijn in die periode duizenden Baardmannetjes in ons land geringd en ze kwamen al zwerfend of trekkend terecht in België, Frankrijk, Engeland en Duitsland (Perdeck en Speek, Ringverslag Vogeltrekstation. Limosa 40 no. 4, 1967; Limosa 41 no. 3 - 4, 1968 en Limosa 47 no. 3-4, 1974).

Van de ruim 300 exemplaren die door ons aan het Beuven geringd of geconstateerd zijn, werden de volgende resultaten verkregen. Alle vogels werden door ringers gecontroleerd.

1. Arnhem ♂ volgr. 19-09-1966, Knardijk, km-paal 13 (IJsselmeerpolders).
S 152.627 07-04-1968, Beuven.
2. Arnhem ♂ volgr. 10-09-1971, Gemaal de Blocq van Kuffeler (IJsselmeerpolders).
S 571.514 03-05-1972, Beuven.
3. Arnhem ♂ volgr. 20-09-1975, Oostvaardersdijk, km-paal 15 (IJsselmeerpolders).
S 936.539 01-08-1976, Beuven.
4. Arnhem ♂ 1 kj. 15-08-1974, Beuven.
S 848.782 21-09-1975, Oostvaardersdijk, km-paal 28 (IJsselmeerpolders).
5. Arnhem ♀ >1 kj. 27-04-1973, Pannerden (Gelderland).
S 657.477 26-09-1973, Beuven.
6. Arnhem ♀ >1 kj. 02-05-1974, Beuven.
S 735.452 17-10-1975, Hindeloopen (Friesland).
7. Arnhem -1 kj. 27-07-1968, Beuven.
S 151.734 07-10-1968, Hamont (Limburg), België.
Opnieuw geringd met Bruxelles 11A53.457.
(Destijds was het gebruikelijk buitenlandse ringen te vervangen). Deze vogel kreeg nog een vervolg, zie 8.

Figuur 1. Plaatsen in Nederland, België en Frankrijk, waar Baardmannetjes van het Beuven terecht kwamen of geringd werden.
(De cijfers verwijzen naar de tekst).

8. Bruxelles ♀ volgr. 07-10-1968, Hamont (Limburg), België.
11A53.457 15-10-1968, Beuven
Opnieuw geringd in Arnhem S 326.321.
Deze vogel was weer naar het Beuven teruggekeerd. Typisch een geval van rondzwerven.
9. Bruxelles ♀ volgr. 07-10-1968, Hamont (Limburg), België.
11A53.454 15-10-1968, Beuven.
Opnieuw geringd met Arnhem S 526.312.
10. Bruxelles ♂ volgr. 07-10-1968, Hamont (Limburg), België.
11A53.456 15-10-1968, Beuven
Opnieuw geringd met Arnhem S 326.313.
Bovenstaande drie vogels waren dus mooi bij elkaar gebleven.
11. Paris ♀ > 1 kj. 01-04-1973, Etang de Saclay (Seine et Oise), Frankrijk.
1.775.465 26-09-1973, Beuven.
Opnieuw geringd met Arnhem S 734.866.
12. Paris ♀ > 1 kj. 03-03-1974, Benouville (Calvados), Frankrijk.
2.025.870 24-08-1974, Beuven.
Opnieuw geringd met Arnhem S 848.839.

Van de twee vogels met Franse ring zou men mogen veronderstellen dat ze de winter in Frankrijk hebben doorgebracht en later weer naar hun broedgebied in ons land zijn teruggekeerd.

Adres (MvA): Past. Strijboschstraat 18, Stiphout.

De redactie heeft naar aanleiding van bovenstaand boeiend artikel nog wat speurwerk verricht naar ongepubliceerde waarnemingen van Baardmannetjes op het Beuven. Dit leverde de volgende aanvullende gegevens op:

1968	5 oktober	40 ex	(R.H. Bossong)
1976	7 november	2-4 ex	(T. Heijnen, F. Neijts)
1978	4 maart	1 ex	(H. Lurling)
	4 april	1 ex	(H. Hendriks)
1982	6 juni	1 ex	(Blauwe Klauwier 9(1): 19)
	7 juni	1 ex	(diverse waarnemers)
1984	oktober-november	geregeld kleine groepjes tot maximaal 4-5 exemplaren op 3 november (diverse waarnemers)	
1985	5 januari	3♂ + 3♀	(G. Sanders)

Buiten het Beuven zijn er in het overige deel van de Kempen slechts enkele plaatsen, waar wel eens Baardmannetjes gezien zijn (voornamelijk begin jaren zeventig) en bijna altijd onregelmatig: Goor en Flaes (Hoge Mierde), Collse Zegge (Geldrop), Visvijvers te Valkenswaard, Strijperheg (Leende) en Budel-Dorplein.

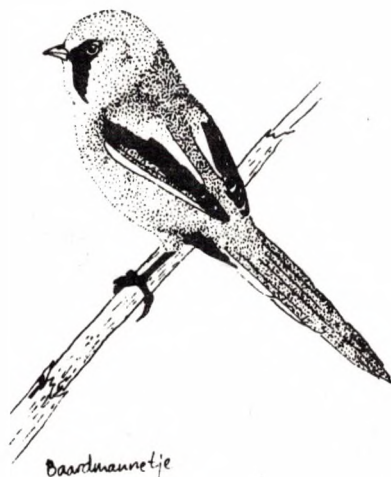
Over het opvallende eruptiegedrag van het Baardmannetje is vrij veel geschreven. Pearson (1975) beargumenteerde, dat de erupties al optreden voordat er van een voedseltekort in het broedgebied sprake is. Volgens hem ontstaan door overbevolking dermate grote sociale "spanningen" tussen de vogels, dat erupties het gevolg zijn.

Spitzer (1972) en Bibby (1981) hebben een uitvoerig onderzoek naar de voedselkeuze van Baardmannetjes door het jaar heen gedaan. Hieruit blijkt, dat het voedsel in het zomerhalfjaar vooral uit insecten bestaat, maar in de winter (september-februari) daarentegen voornamelijk uit de zaden van riet. Volgens Bibby worden de erupties veroorzaakt door een schreeuwend gebrek aan voedsel in het (begin van het) winterhalfjaar als gevolg van het mislukken van de zaadproductie van de rietplanten. Hier komt nog bij, dat rietvelden monocultures zijn, zodat er geen alternatieve voedselplanten beschikbaar zijn. Dit zou ook verklaren waarom de vogels zich in allerlei richtingen verspreiden en ook grote afstanden kunnen afleggen (zie hiervoor Zink 1981).

Redaktie.

Literatuur

- Bibby, C.J. 1981. Food supply and diet of the Bearded Tit. *Bird Study* 28: 201-210.
- Pearson, D.J. 1975. Moults and its Relation to Eruptive Activity in the Bearded Reedling. *Bird Study* 22: 205-227.
- Spitzer, G. 1972. Jahreszeitliche Aspekte der Biologie der Bartmeise (*Panurus biarmicus*). *J. Orn.* 113: 241-275.
- Zink, G. 1981. Der Zug Europäischer Singvögel III. Vogelwarte Radolfzell.

VELDWERK

WATERPIEPERS: DETERMINATIEKENMERKEN EN ENIGE OPMERKINGEN OVER VOORKOMEN EN GEDRAG

Tom Heijnen

Inleiding

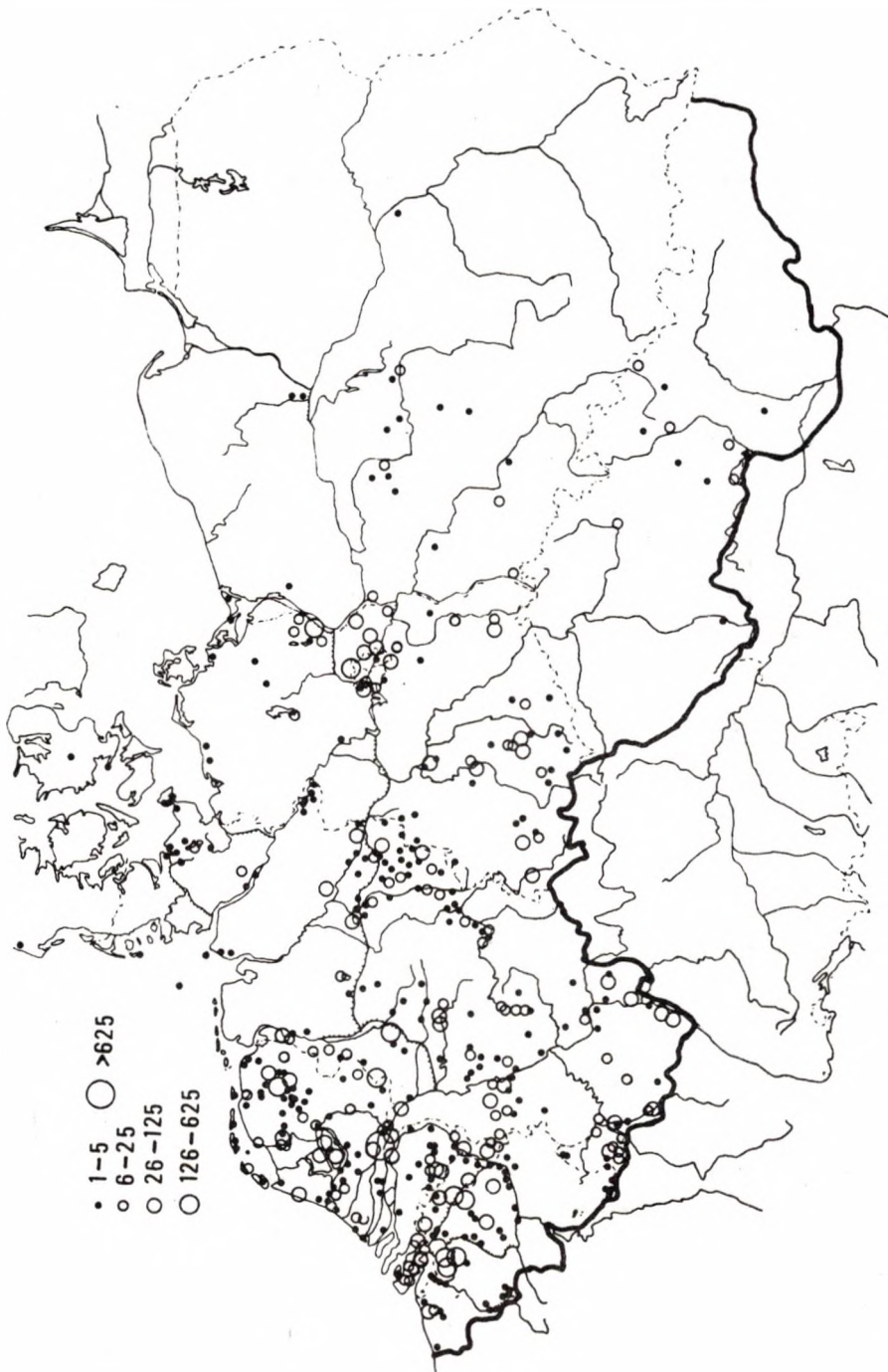
Nu het SOV start met een onderzoek naar het voorkomen van de Waterpieper (*Anthus spinoletta spinoletta*) in midden en oost Brabant, zijn gegevens over de determinatie van dit lastige ondersoortje onontbeerlijk. Hoewel er links en rechts al een aardig aantal artikelen aan dit beest is gewijd, vooral wat het voorkomen betreft maar ook over de herkenning, is er geen handboek of veldgids te vinden waarin de determinatiekenmerken bevredigend worden beschreven. Maar voordat ik met een beschrijving hiervan begin wil ik eerst kort ingaan op het voorkomen (waaruit blijkt dat de Waterpieper een normale verschijning in Nederland is) en op de habitatkeuze, het gedrag en het seizoenspatroon.

Voorkomen

Niet zo lang geleden heeft de oostduitser Witt (1982) alle hem bekende waarnemingen van Waterpiepers in Noordwest Europa op de kaart gezet en wel voor zover betrekking hebbend op de periode 1945-1979 (zie figuur 1). De gegevens voor wat Nederland betreft waren op dat moment behoorlijk volledig en hadden voornamelijk op de jaren zeventig betrekking. Hoewel de kaart grof van schaal is, zien we dat de soort zeker geen zeldzaamheid is. Vooral Nederland vertoont een opvallende clustering van waarnemingen. Deze zijn echter lokaal gebonden. De clusteringen komen namelijk bijzonder opvallend overeen met de aktiviteitsgebieden van vogelaars, die de soort goed kennen. Uit dit laatste verschijnsel valt ook de schijnbare toename van de Waterpieper sedert halverwege de jaren zestig te verklaren. De kennis wat de determinatie betreft is namelijk sindsdien aanzienlijk verbeterd en dit leidde onherroepelijk tot een aanzienlijke toename van het aantal waarnemingen.

Tegenwoordig worden jaarlijks honderden tot duizenden Waterpiepers in Nederland gezien. Vooral langs de grote rivieren, waar nogal wat slaapplaatsen liggen, kunnen de aantallen fors oplopen (Bijlsma 1977).

Figuur 1. Waarnemingen van de Waterpieper in Noordelijk en Midden Europa in 1945 - 1979. Weergegeven zijn gebiedsmaxima (uit Witt 1982).

Midden en oost Brabant is naar het zich laat aanzien iets minder rijkelijk bedeed, maar desondanks worden regelmatig Waterpiepers tot in groepjes van enkele tientallen exemplaren gezien (op slaapplaatsen zelfs tot zo'n 100). Vooral tijdens de SOV bekendtellingen maken we een kans om Waterpiepers op drassige wei- of bouwlanden tegen te komen.

Voor meer gegevens over aantallen in Midden en oost Brabant verwijs ik naar de rondschrijvens van Ad van Poppel ("plassentellingen"), Lex Peeters ("bekentellingen") en het artikel van Hans Cornelissen in de vorige "Roodborsttapuit" (1985). Trouwens, hieropafgaand schat ik zo dat zeker 90% van de waarnemingen van slechts een handjevol vogelaars afkomstig is. Dit gaat de komende winters dus veranderen...

Habitatkeuze

De beste algemene definitie om de habitatkeuze (= biotoopkeuze) van Waterpiepers te omschrijven is waarschijnlijk: een enigszins nat milieu. Hier kunnen we alle kanten mee op en dat klopt ook: slikken, slikrandjes langs sloten en beken, afgelaten visvijvers, vloeivelden, natte weilanden en akkers, vochtige ruderele terreintjes, etc. Vandaar dat beekdalen vaak geschikt zijn omdat hier regelmatig akkers en graslanden blank staan. Hoewel Waterpiepers meestal op de grond verblijven, zitten ze ook geregeld in bomen. Graspiepers doen dit ook wel, maar minder frequent. Verder kunnen we Waterpiepers op weipaaltjes, prikkeldraad en andere lage "obstakels" zien zitten.

Als slaapplaats worden vrijwel altijd rietveldjes gebruikt, hetgeen Graspiepers overigens ook doen. De rietveldjes hoeven niet groot te zijn: tien bij tien meter is al voldoende. Op deze slaapplaatsen kunnen tientallen vogels bij elkaar komen, die - naar vermoed wordt - uit de verre omtrek afkomstig zijn. Omdat de beesten zich zo op slaapplaatsen concentreren, gaat de aandacht van het SOV in de eerste plaats naar deze plekken uit.

Gedrag overdag

In feite is er niet zoveel verschil tussen het gedrag overdag van de Waterpiepers met dat van de Graspieper. De verschillen in "opvallendheid" ten opzichte van de laatste worden meer bepaald door de habitatkeuze dan door een ander gedrag.

De vogels fourageren over het algemeen fanatiek en lopen daarbij vele meters over de grond (tussen het gras is het net of ze sluipen). De lichaamshouding is daarbij meer vooroverhellend dan bij Graspiepers en dit geeft ze, samen met een iets ander lichaamsbouw, een enigszins Witte Kwikstaartachtig voorkomen. Als de vogels "stationair draaien" (stil zitten) is hun houding meer rechtop en dit doet ze wel eens op mini-lijsters lijken.

Waterpiepers zijn vrijwel altijd zeer schuw. Over het algemeen is het lastig ze op zeer korte afstand te naderen, hetgeen het fatsoenlijk waarnemen bemoeilijkt. En als ze opvliegen zie je ze meestal niet meer terug: ze vliegen namelijk bijna altijd een kloteeind weg en probeer ze dan maar eens terug te vinden...

Vaak ook beschrijven opgevlogen Waterpiepers eerst enkele rondjes in de lucht vooraleer er vandoor te gaan.

Het zitten in bomen is al eerder genoemd. De boomhoogte doet hierbij niet ter zake; ze kunnen zowel op 1-2 meter als op 15 meter hoogte zitten. Dit boomzit-gedrag is een typisch Waterpieper-gedrag te noemen en je moet in zo'n geval altijd alert zijn. Maar let wel: ook Graspiepers doen het en het zitten in bomen is daarom absoluut geen doorslaggevende determinatiefactor.

Gedrag op de slaapplaats

Het gedrag op de slaapplaats is variabel. Vaak arriveren de vogels in groepjes van 5 à 10 stuks, soms alleen en af en toe in grotere groepjes. De aankomsttijd op de slaapplaats ligt tussen een uur à een half uur voor zonsondergang tot vrijwel duisternis. Het is dus vaak al schemerdonker als ze arriveren en dit maakt de determinatie een stuk lastiger. Hoewel ik hierop bij "determinatie" nader inga vermeld ik hier alvast, dat dé determinatiekenmerken dan de lichaamsgrootte, maar vooral de verhouding lichaamstaart en de roep zijn. Als vogels de slaapplaats naderen is het nog niet te voorspellen wat ze precies gaan doen. We zouden drie mogelijkheden kunnen onderscheiden:

1. de vogels duiken linea recta het riet in,
2. de vogels beschrijven eerst enkele rondjes boven de slaapplaats (of verdwijnen zelfs weer voor een tijdje) en duiken dan pas naar beneden, of
3. de vogels gaan eerst in een bij de slaapplaats staande boom zitten (als die er is natuurlijk), blijven voor korte of langere tijd zitten en duiken dan pas in het riet.

Het in het riet duiken gaat razendsnel en veel is er dan niet van de Waterpiepers te zien. Tussen het riet zijn de beesten vrijwel onvindbaar.

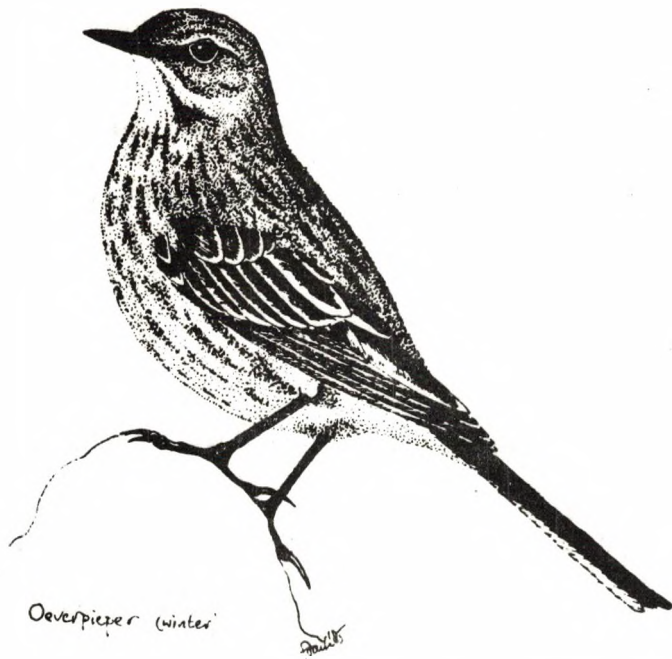
Nog niet besproken is het vocale gedrag van Waterpiepers op hun slaapplaatsen. Ook dit is variabel en wisselt van vrijwel geen roepjes tot uitbundig groepsgeroep. Dit laatste komt vermoedelijk onder slechte weersomstandigheden meer voor, namelijk als de vogel door middel van geroep contact met elkaar willen houden.

Seizoenspatroon

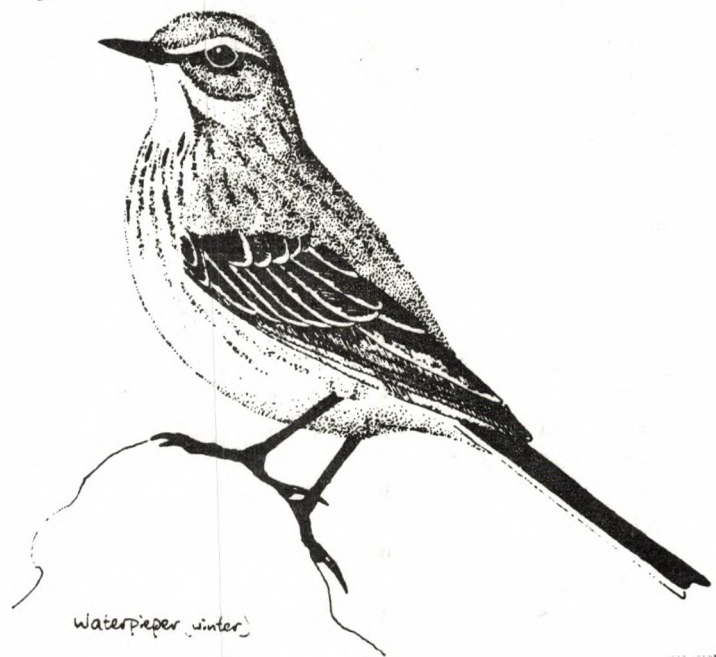
Waterpiepers kunnen we in Nederland verwachten in de periode half oktober tot en met half april, maar vooral in de maanden november tot en met maart. Er zijn maar weinig waarnemingen uit september en mei bekend.

Het aantalspatroon door het seizoen heen is onduidelijk, maar zeker is dat dit van plaats tot plaats en van jaar tot jaar sterk kan wisselen. Dit wordt onder meer veroorzaakt door de vrij grote afhankelijkheid van plaatselijk gunstige milieuomstandigheden en door de grote gevoeligheid voor ook korte vorstperioden.

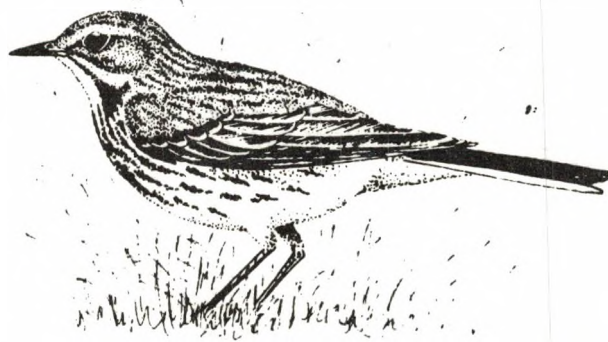
De gehele winter zijn de vogels in winterkleed. Vanaf eind maart (soms iets eerder of later) wordt dit kleed verwisseld voor een zomerpak en dan zijn Waterpiepers eindelijk ineens onmiskenbaar geworden.

Oeverpieper (winter)

Waterpieper (winter)

Glaspieper

Determinatie

Onderstaande determinatiegegevens hebben betrekking op kenmerken van de Waterpieper die in het veld bruikbaar zijn. Ik heb me gebaseerd op de volgende bronnen: Van den Berg (1975), Bub (1981), Johnson (1970), Koning (1982), Nuytemans (1984), Pätzold (1984) en eigen gegevens.

Houding en vorm

Als Waterpiepers lopen hebben ze een voorover gebogen houding. Bovendien staan ze vrij hoog op de poten (hoger dan de Graspieper). Samen met het wat slankere uiterlijk en de langere staart (zowel absoluut als relatief) ten opzichte van de Graspieper geeft ze dit meer een Witte Kwikstaart-achtig voorkomen.

In de rust zitten Waterpiepers tamelijk rechtop. Gecombineerd met de hierboven vermelde kenmerken en vanwege het feit, dat ze wat meer "body" dan Graspiepers hebben, geeft ze dit een lijsterachtig postuur.

Vergeleken met de Graspieper zijn Waterpiepers groter, hebben een relatief langere staart (zijn daardoor slanker gebouwd), een langere snavel en meer "body". Deze kenmerken zijn na enig oefenen ook bij vliegende Waterpiepers zichtbaar. Bovendien is de vlucht minder "dansend" (schokkerig) dan die van een Graspieper en ook dan doen Waterpiepers enigszins Witte Kwik-achtig aan

Uiterlijk

Kop. In winterkleed is de kop vrij donker grijsbruin gekleurd en lijkt op afstand effen van kleur. In zomerkleed is de kop asgrauw en onduidelijk gevlekt. Bij de Graspieper is de kop lichter bruin waardoor de streping erop duidelijk opvalt. De Waterpieper heeft over het algemeen een duidelijke, witte en vrij lange wenkbrauwstreep (bij jonge vogels minder opvallend); bij de Graspieper is de wenkbrauwstreep minder geprononceerd en vaak beperkt tot een vlekje. Bovendien heeft de Waterpieper ook nog een wit baardstreepje, dat bijna altijd bij de Graspieper ontbreekt.

De snavelkleur varieert van geelachtig tot donker grauw, hetgeen wellicht samenhangt met de leeftijd van de vogel. De snavel is langer dan bij de Graspieper.

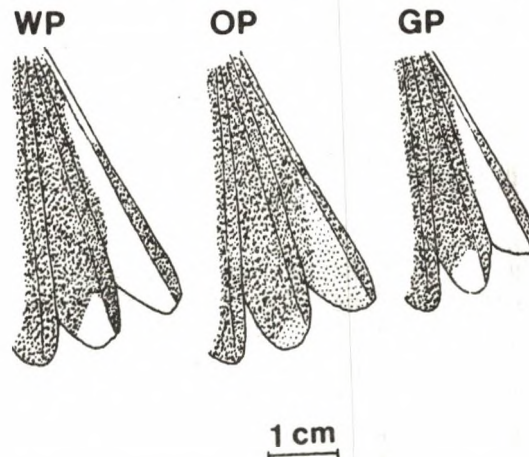
Bovenzijde. In winterkleed is de bovenzijde min of meer ongevlekt en warm bruin van kleur (bij jonge vogels grijsbruin). Bij Graspiepers is de bovenzijde lichter bruin en zijn de donkere streepjes opvallend. In zomerkleed heeft de Waterpieper een grijsbruine bovenzijde waarop vlekjes zo goed als geheel ontbreken.

Onderzijde. In winterkleed is de onderzijde vuilwit tot grijs; de borst is vrij sterk tot sterk gevlekt, de flanken wat minder en de buik en keel zijn ongestreept. In zomerkleed is de onderzijde witachtig tot bleek grauw en van keel tot aan de buik met een roze gloed overgoten. Streepjes en vlekjes zijn bijna geheel afwezig. De onderbuik is soms geelachtig getint, maar de onderstaartdekveren zijn altijd wit.

Bij de Graspieper is de onderzijde over het algemeen meer roomkleurig en in het centrum van de borst bevindt zich meestal een onopvallende concentratie van streepjes.

Staart. De staart van de Waterpieper is langer, ook ten opzichte van de rest van het lichaam, dan die van de Graspieper. De buitenste staartpennen zijn voor een deel wit (zie figuur 2) en voor het overige donkerbruin (bij de Graspieper licht bruin). Op de slaapplaatsen wordt de staart bij het invallen vaak gespreid en is dan ook goed zichtbaar.

Figuur 2. De drie buitenste staartpennen van Waterpieper (WP), Oeverpieper (OP) en Graspieper (GP). Bij de WP is de buitenste pen grotendeels en de op één na buitenste pen aan het topje helder wit. De begrenzing tussen bruin tot bruinzwart en wit is scherp. Bij de OP wordt het wit ingenomen door grauw grijs tot bleekbruin (vaak ontbrekend op de op één na buitenste pen) en de begrenzing is onscherp. De GP heeft hetzelfde patroon en dezelfde kleuren op de buitenste pennen als de WP, maar de pennen zijn aanzienlijk korter.

Poten. Het in de veldgidsen meest genoemde veldkenmerk van de Waterpieper is de pootkleur. Bij Waterpiepers is deze bruin, donkerbruin, leigrijs of zwart, bij Graspiepers daarentegen vleeskleurig roze tot oranje. Zoals al uit de omschrijving blijkt is de pootkleur toch nog behoorlijk variabel. De zwarte kleur komt altijd voor bij vogels in volledig zomerkleed; bij jonge vogels is de kleur helder bruin, soms bijna vleeskleurig. Onder zeer gunstige waarnemingsomstandigheden, namelijk als het zonlicht door de poten "heenschijnt", doet zich het merkwaardig verschijnsel voor dat de poten er wijnrood gekleurd uitzien; mogelijk komt dit alleen bij jonge vogels voor.

Samenvattend kunnen we stellen dat de beste determinatiekenmerken van de Waterpieper ten opzichte van de Graspieper de volgende zijn:

- een slanker model, meer "body", een relatief en absoluut langere staart
- een meer kwikstaartachtige (minder dansende) vlucht
- meestal een zeer geprononceerde wenkbrauwstreep en baardstreep
- een bruine tot grijsbruine bovenzijde die vrijwel ongestreept lijkt
- een meer witte onderzijde met minder streepjes en zeker geen concentratie van streepjes op de borst
- donkere poten, nooit echt vleeskleurig getint zoals bij de Graspieper

Roep

Voor een meestal schuwe en onopvallende vogel als de Waterpieper is de roep een zeer belangrijk determinatiemiddel. Helaas is juist dit echter zo moeilijk op papier te zetten en veldwerk is daarom uiteindelijk de enige echte methode om de roep onder de knie te krijgen.

De roep wordt door verschillende auteurs op allerlei wijzen omschreven. Daarom moet worden benadrukt dat ik hier mijn persoonlijke mening geef (die overigens overeenstemt met Van den Berg 1975 en Nuytemans 1984).

De Waterpieper-roep is een tamelijk schel, meestal met enige tussenpozen herhaalt "tsiep" of "tsiep-tsiep" (ook te omschrijven als "ieps"). Ten opzichte van de Graspieper, die bijna altijd een snel achter elkaar herhaalde "fiet-fietfietfiet" (of "tsiep-tsieptsieptsiep") roept, is de roep iets langer gerekt, wat harder en minder afgebeten scherp. Bovendien loopt ieder opeenvolgend roepje iets in toonhoogte op, hetgeen bij de Graspieper niet voorkomt.

Waterpiepers roepen evenals Graspiepers alleen maar in de lucht. Als de vogels opvliegen roepen ze niet meteen, maar pas als ze wat hoogte hebben gemaakt.

Waterpieper - Oeverpieper

In het bovenstaande verhaal is met geen enkel woord gerept over de Oeverpieper, de subspecifieke wederhelft van de Waterpieper (volgens de DBA overigens een aparte soort). Hoewel we in Brabant meer met het determinatieprobleem Waterpieper-Graspieper zitten, komt daar aan de kust ook nog Waterpieper-Oeverpieper bij. Ik moet echter wel opmerken, dat Oeverpiepers heel soms ook in het Brabantse binnenland (kunnen) verschijnen en wellicht talrijker zijn dan momenteel wordt aangenomen. Daarom volgen nu de belangrijkste verschilpunten van de Oeverpieper ten opzichte van de Waterpieper:

- kop grijsbruin met groene tint, wenkbrauwstreep kort en weinig uitgesproken, baardstreep afwezig
- bovenzijde donker bruingrijs met (olijf)groene tint, vrij zwaar gevlekt
- onderzijde vaalgrijs met geelachtige tint, borst en flanken zeer zwaar gestreept (de streepjes zijn ook grover en vager begrensd dan bij de Waterpieper), buik vaak gestippeld
- buitenste staartpen met grijs/grauw tot bleekbruin gedeelte in plaats van wit (zie ook figuur 2)
- poten bruin, gemiddeld genomen lichter dan bij Waterpieper

Literatuur

- Berg, M. van den 1975. Gedrag en determinatie van de Waterpieper *Anthus spinoletta spinoletta* op zijn slaapplaats. *Limosa* 48: 158-162.
- Bub, H. 1981. Kennzeichen und Mauser europäischer Singvögel, deel 2. Neue Brehm Bücherei, Wittenberg Lutherstadt.

- Bijlsma, R. 1977. Voorkomen en oecologie van *Anthus spinoletta spinoletta* en *A. s. littoralis* in de uiterwaarden van de Rijn bij Wageningen. *Limosa* 50: 127-136.
- Cornelissen, H. 1985. Het voorkomen van beekvogels in de Kempen in het winterhalfjaar, 1977-1980. *Roodborsttapuit* 4(2): 63-102.
- Johnson, I.G. 1970. The Water Pipit as a Winter Visitor to the British Isles. *Bird Study* 17: 297-319.
- Koning, F.J. 1982. Over fenologie en biometrie van Oever- en Waterpieper *Anthus spinoletta*. *Limosa* 55: 115-120.
- Nuytemans, H. 1984. Kennismaking met de Waterpieper *Anthus spinoletta spinoletta* in het overwinteringsgebied. *Wielewaal* 50: 388-396.
- Pätzold, R. 1984. Der Wasserpieper. Neue Brehm Bücherei, Wittenberg Lutherstadt.
- Witt, K. 1982. Der Bergpieper (*Anthus sp. spinoletta*) als Gast im nördlichen Mitteleuropa. *Vogelwelt* 103: 90-111.

KORTE MEDEDELINGEN

EERSTE BROEDGEVAL VAN DE GLANSKOP IN DE KEMPEN (1985)

Het is voor vele al lang een raadsel: waarom zijn Glanskop en Boomklever in Zuidoost-Brabant zo zeldzaam? Gebrek aan geschikt biotoop kan niet de enige reden zijn. In "ideale" bossen als Hertgang-Welleseind (landgoed De Utrecht) en het Heezerbos te Heeze haalt de Boomklever een zeer lage dichtheid in vergelijking met overeenkomstige biotopen in andere delen van Nederland. En van de Glanskop werd in de Kempen nog nooit een broedgeval vastgesteld. Een incidenteel broedgeval van deze soort kan natuurlijk wel eens aan de aandacht zijn ontsnapt, want de determinatieverschillen met de Matkop leveren voor veel mensen nogal wat problemen op, maar onlangs is het eerste zekere broedgeval van de Glanskop in de Kempen een feit geworden. Onderstaand verslag is opgesteld aan de hand van gegevens van Pierre van de Wielen (P.v.d.W.) en Lex Peters (L.P.).

- 6 april: Een excursie van het A.C.J.N. ontdekt in sektor 1 van de Hertgang twee Glanskoppen. Door de kenmerkende zang en roep vestigen ze de aandacht. De vogels verblijven voortdurend bij een oude boomstronk, waarin ze een holte hakken.
- 24 april: L.P. gaat op aanwijzingen van P.v.d.W. op zoek naar de stronk. De stronk wordt niet gevonden, de Glanskoppen wel! De vogels zingen niet, maar roepen zeer fanatiek. Zij houden zich steeds op in de Klimop-begroeiing en sjouwen met nestmateriaal, voornamelijk pluimpjes.
- 5 mei: P.v.d.W. treft de vogels in sektor 1, maar op een andere plaats dan op 6 april. Wederom wordt niet gezongen, wel geroepen. Evenals op 24 april bevinden de Glanskoppen zich weer in de Klimopbegroeiing.
- 15 mei: P.v.d.W. ziet één van de Glanskoppen toch weer bij de boomstronk. De vogel vliegt regelmatig met voedsel aan, om vervolgens in de holte van de stronk te verdwijnen. Binnen bevindt zich kennelijk een broedend vrouwtje of er zijn reeds jongen!
- 1 juni: Bij de stronk bevindt zich een fel alarmerende Glanskop. P.v.d.W. ontdekt nu ook een jonge vogel, die, maximaal een week oud, is uitgevlogen. Even later wordt nog een alarmerende oudervogel gehoord op circa 150 meter afstand van de broedplaats.

OPVALLENDE DOORTREK VAN KLAPEKSTERS IN HET NAJAAR VAN 1984

De Klapekster wordt in grote delen van Europa als maar schaarser en in de Kempen zien we daar een duidelijke afspiegeling van in de vorm van een afnemend aantal doortrekkers en overwinteraars. Van de talrijke winterkwartieren van Klapeksters, die de Kempen nog tot voor een paar jaar terugkende, zijn er uiteindelijk nog twee regelmatig in gebruik: Cartierheide en de Strabrechtse heide. Zagen we tot eind zeventiger- begin tachtiger jaren tijdens de trek op elk groter heideterrein wel eens een Klapekster, tegenwoordig is er in de Kempen weinig meer te bespeuren van doortrek (Peeters 1984).

Opvallend was daarom de doortrek van deze soort in het najaar van 1984. Van overal uit de Kempen werden meldingen van Klapeksters gehoord. En ook in overig Nederland bleek een relatief sterke doortrek geconstateerd te zijn. Dit was voor mij aanleiding om de waarnemingen te gaan verzamelen. Uiteindelijk steunden behoorlijk wat mensen dit initiatief. In totaal werden 42 waarnemingen ontvangen uit de periode september tot en met december 1984. Tesaamen hebben die betrekking op twaalf gebieden.

Dankwoord

De volgende personen ben ik zeer erkentelijk voor het doorspelen van hun gegevens: Ernest van Asseldonk, Marco Bakermans, Hans Cornelissen, Jeroen Cornelissen, Piet van Happen, Henk Hendriks, Tom Heijnen, Henk Munsters, Frans Post, Hein Prinsen, Jo van de Voort, Pierre van de Wielen en Jan van der Winden.

Resultaten

De resultaten zijn samengevat in tabel 1. Twee opmerkingen moeten hierbij worden gemaakt.

Op de eerste plaats worden in de tabel 3 keer twee gebieden bijeen vermeld. Dit is gedaan omdat is gebleken dat tussen die gebieden uitwisseling van Klapeksters bestaat. Bedoelt worden hier de Cartierheide en het Goorloopreservaat op boswachterij Hapert, het Zwartven en de Moerbleek bij Hooge Mierde en de Grote Cirkel en de Reuselse Moeren bij Reusel.

De tweede opmerking betreft de gebieden de Malpie, de Groote Heide, het Hageven, Budel-Dorplein en de Oirschotse Heide. Hier worden tijdens de doortrekperiode wel eens Klapeksters waargenomen, maar in het najaar van 1984 werden zij niet of nauwelijks bezocht.

Tabel 1. Aantal waargenomen Klapeksters, onderverdeeld per gebied en over perioden van vijf dagen.*

Gebied	Periode																				
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
Cartierheide Bosw. Hapert				1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	1	1	1	1	1			
Strabrechtse heide							1	4	6	3	3	3	2	2	2	2	1	1	1	1	1
Neterselse heide									1	1	1	1	2								
Landschotse heide										2	3	1									
Reuselse Moeren Grote Cirkel												1	1	1							
Leenderheide											1	1									
Zwartven Moerbleek											1										
Groote Heide												1									
Budel-Dorplein													1	1							
Totaal				1	1	1	2	5	8	8	12	10	8	4	3	3	2	2	1	1	1

* Verklaring van de periode-indeling

periode 1: 15-09 - 19-09	periode 12: 09-11 - 13-11
periode 2: 20-09 - 24-09	periode 13: 14-11 - 18-11
periode 3: 25-09 - 24-09	periode 14: 19-11 - 23-11
periode 4: 30-09 - 04-10	periode 15: 24-11 - 28-11
periode 5: 05-10 - 09-10	periode 16: 29-11 - 03-12
periode 6: 10-10 - 14-10	periode 17: 04-12 - 08-12
periode 7: 15-10 - 19-10	periode 18: 09-12 - 13-12
periode 8: 20-10 - 24-10	periode 19: 14-12 - 18-12
periode 9: 25-10 - 29-10	periode 20: 19-12 - 23-12
periode 10: 30-10 - 03-11	periode 21: 24-12 - 28-12
periode 11: 04-11 - 08-11	

De eerste Klapekster werd waargenomen op 30 september op de Cartierheide. Het is misschien vermeldenswaardig dat dit heidegebied al diverse augustus- en september-waarnemingen van Klapeksters op haar naam heeft staan, terwijl de eerste vogels op andere terreinen pas half oktober, begin november gezien worden. Zo verliep dat nu ook. Op de Strabrechtse Heide werd op 17 oktober het eerste exemplaar waargenomen, op de Neterselse heide gebeurde dat op 27 oktober. In de eerste helft van november was de Klapekster het wijdst over de Kempen verspreid. In acht gebieden werd de soort toen signaleerd. De piek vond plaats in de eerste week van november.

De gegevens uit die periode hebben betrekking op tenminste 12 verschillende exemplaren. Op de Strabrechtse heide werd die piek eerder bereikt, te weten rond 28 oktober toen liefst 6 exemplaren werden geteld. Dit is zelfs voor een uitgestrekt gebied als de Strabrechtse heide naar huidige begrippen een respectabel aantal.

De opvallende doortrek van Klapeksters in het najaar van 1984 resulteerde overigens niet in een groter aantal overwinteraars dan wat we tegenwoordig gewend zijn. Vanaf begin november nam het totale aantal exemplaren vrij snel af en eind november was de doortrek voorbij. Alleen op de Strabrechtse heide en de Cartierheide, de laatste jaren de enige overwinteringsgebieden in de Kempen, werden daarna nog enkele winterwaarnemingen gedaan.

Ook de doortrek in het voorjaar van 1985 verliep normaal: slechts enkele incidentele waarnemingen werden bekend.

Discussie

De doortrek zoals dat te zien is in de tabel verloopt zoals in de literatuur wordt beschreven. Alle literatuur maakt melding van doortrek van eind augustus tot half november. Latere waarnemingen zouden over het algemeen betrekking hebben op overwinteraars. In het handboek "Vogelinventarisaties" (Husting et al 1985) is te lezen dat al vanaf half juni rondzwervende Klapeksters kunnen worden gezien en dat in sommige jaren invasie-achtig voorkomen optreedt. Dat laatste was dus waarschijnlijk in het najaar van 1984 het geval. De oorzaak voor dit verschijnsel is mij niet bekend. Mogelijk houden de opvallend zwoele zuiderstormen die eind oktober het weerbeeld bepaalden ermee verband.

Als laatste illustratie dat de doortrek van Klapeksters in het najaar van 1984 sterker was als gewoonlijk wijs ik op de telresultaten van de "plassentellingen" (tabel 2).

Tabel 2. Aantal Klapeksters in de omgeving van de Kempische heidevennen tijdens de plassentellingen in november 1977-1984.

dag jaar	5 1977	4 1978	10 1979	8 1980	8 1981	9 + 10 1984
aantal	3	-	2	1	1	8

Literatuur

- Hustings, M.F.H. et al. 1985. Vogelinventarisatie: Achtergronden, richtlijnen en verslaglegging. Pudoc, Wageningen.
 Peeters, L. 1984. Verliest de Klapekster zijn status als wintergast in de Kempen? Blauwe Klauwier 10 (2).

Lex Peeters, Marialaan 26, 5541 CD Reusel

OVER DE ACHTERUITGANG VAN DE ROODBORSTTAPUIT TEN NOORDEN VAN HELMOND

In de periode 1975 tot en met 1984 heb in notities gemaakt over het voorkomen van de Roodborsttapuit ten noorden van Helmond, een gebied dat globaal begrensd wordt door Lieshout, Beek en Donk en Helmond (zie figuur 1). Dit gebied bevat ongeveer het SOVON atlasblok 51-27. Deze notities moeten niet gezien worden als verzameld voor een speciaal onderzoek naar het voorkomen en leven van de Roodborsttapuit. Ik heb ze gemaakt terwijl ik bezig was met een onderzoek aan de Geelgors en ze kunnen daarom gezien worden als meer dan incidenteel, toevallig uitmondend in een klein onderzoek.

De laatste jaren viel het me op, dat de Roodborsttapuit uit de gebieden waar ik hen veelvuldig ontmoette aan het verdwijnen was. In de seizoenen 1983 en 1984 heb ik het gehele bovengenoemde gebied regelmatig en zorgvuldig op het voorkomen van de Roodborsttapuit gecontroleerd. Ik wil daarmee geenszins zeggen, dat ik er geen enkele over het hoofd heb gezien. Maar ik vraag me naar aanleiding van de telresultaten wel serieus af: waar blijft de Roodborsttapuit, omdat ik hem niet meer aantref in een gebied waar hij tien jaar geleden, we mogen wel zeggen veelvuldig, voorkwam.

Op het bijgevoegde kaartje (figuur 1) zijn de territoria, die in de jaren 1975-1984 werden vastgesteld, van 1 tot en met 19 genoteerd. De gegevens betreffende deze territoria zijn verzameld in tabel 1. De nummers in deze tabel corresponderen met die in figuur 1. In tabel 1 is met behulp van de SOVON codelijst de broedzekerheid aangegeven; ik heb hierbij steeds alleen de hoogste code genoteerd, maar de meeste vastgestelde territoria zijn gebaseerd op meer dan één waarneming.

In het seizoen 1975 werd een groot aantal paren genoteerd. Dit was het seizoen dat ik me uitdrukkelijk heb bezig gehouden met het SOVON broedvogelproject. Na 1975 ben ik me speciaal gaan bezig houden met de Geelgors in het gebied en noteerde ik waar dit uitkwam gegevens over andere vogelsoorten. De Roodborsttapuit heeft in deze notities altijd een bijzonder plaatsje gehad.

De gaten in de genoteerde waarnemingen (tabel 1) zijn gedeeltelijk een gevolg van onvoldoende veldwerk wat de Roodborsttapuit betreft. Toch dacht ik dat deze waarneming heel zinvol kunnen zijn bij de vraagstelling: "Roodborsttapuit, waar blijf je?". In 1980 is het gat in de genoteerde waarnemingen wel erg groot. Oorzaak was weer de Geelgors die me erg geconcentreerd bezig hield. Hier en daar mogen de gaten in de observatie zonder gevaar voor onwaarheden overbrugd worden naar zeer waarschijnlijk broedend omdat de soort in het erop volgende seizoen weer als broedvogel werd waargenomen, en de Roodborsttapuit voor zover bekend is erg honkvast is. Deze "gaten" zijn in de tabel apart aangegeven.

Samenvattend kunnen we zeggen, dat de Roodborsttapuit ten noorden van Helmond in 1975 nog vrij talrijk was, maar sindsdien - en wel vooral sedert 1980/1981 - sterk in aantal achteruit gegaan is. Met name de uiterst lage aantallen c.q. afwezigheid in 1982, 1983 en 1984 vallen daarbij op.

Over de oorzaken van de achteruitgang durf ik niet veel te zeggen, maar: is misschien de enorme toename van de maiscultuur een oorzaak van het verdwijnen van de Roodborsttapuit? Het biotoop zelf lijkt namelijk in een aantal gebiedjes zo weinig veranderd!

Gaarna hoor ik hierover het een en ander van vogelaars, die er mogelijk meer van weten.

Tabel 1. Bezetting van territora van de Roodborsttapuit ten noorden van Helmond, 1975-1984.

Vermeld is de broedzekerheidscode (A0 tot en met D16);
 +? = waarschijnlijk aanwezig (zie tekst).

terr. nr.	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984
1	D14				C7					
2	D13	B2								
3	C4	C5								
4	B2	+?	D12	D12	D14	+?	C3			
5	D12	D14								
6	C5			B1						
7	D14	+?	C7	C3	B1	+?	D12			
8	D13		C3							
9	D12	D14	C5	D12	C3	+?	C3	C4		
10	C3									
11	B2						B1			
12	C7							B2		
13	D16	+?	+?	C5	C4	+?	D14	C4		
14	C5	+?	D14							
15		B2								
16			D14	D12	C3					
17			D12	C3	C4	D12	B2			
			(2 pr)		(200)					
18				D12	C4					
19				C7						
Totaal:	12-14	3-5	9	8-9	8-9	1	4-6	2-3	0	0
Aantal +?:		4	1			5				

Bert van Duren, Bachlaan 39, Helmond.

GROTE CONCENTRATIE GRUTTO'S OP DE LANDSCHOTSE HEIDE (MIDDELBEERS)

De meeste jaren arriveren de eerste Grutto's in de Kempen tijdens de tweede helft van februari. De strenge winter, die tot medio februari het weerbeeld in vrijwel geheel Europa bepaalde, was er waarschijnlijk de oorzaak van dat de terugtrek in 1985 pas begin maart op gang kwam. Maar toen ging het ook meteen erg snel.

Op 8 maart 1985 telden enkele mensen bij het Kromven (Landschotse Heide) reeds circa 450 exemplaren en een dag later, op 9 maart, kwamen bij hetzelfde ven tenminste 900 exemplaren overnachten.

Een concentratie van deze orde van grootte is zelfs voor dit deel van de Kempen, waar in het voorjaar en vroege najaar wel eens vaker enkele honderden Grutto's bijeen gezien worden, een uitzondering!

Ter vergelijking de volgende gegevens.

Uit het voorjaar waren dit tot nu toe de twee grootste waargenomen groepen:

3 maart 1978: 400 ex. omgeving Neterselse Heide (Hoge en Lage Mierde)
15 maart 1979: 200 ex. idem.

En vervolgens hieronder een overzicht van de grootste concentraties in het vroege najaar (juli), die over het algemeen veel omvangrijker zijn:

18 juni 1966: 500 ex. Omgeving Neterselse heide
23 juni 1966: 1500 ex. idem (verdeeld over 3 groepen)
11 juni 1977: 650 ex. idem
12 juni 1977: 557 ex. idem
25 juni 1978: 455 ex. idem

Lex Peeters, Marialaan 26, 5541 CD Reusel

WAARNEMINGEN VAN EEN BAARDGRASMUS IN NOORD-BRABANT

Op 10 juni 1985 hoorde ik bij het Oude Meer te Son en Breugel een voor mij onbekende zang. Na de vogel enige tijd bekeken te hebben en er een beschrijving van gemaakt te hebben, heb ik Tom Heijnen gebeld (die vlak in de buurt woont) en die is 's avonds nog even komen kijken.

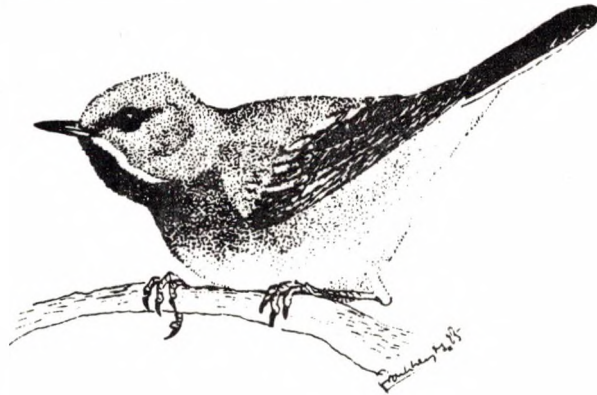
Na de beschrijving op sommige punten herzien en aangevuld te hebben en na het lezen van wat literatuur en het beluisteren van zang en roep op een l.p., concludeerden we dat het om een ♂ Baardgrasmus ging.

Nu volgt een korte beschrijving van hetgeen we hebben waargenomen. Aangezien de vogel 's avonds niet meer zong, ben ik de enige die de zang gehoord heeft.

Biotoop. De vogel bevond zich op een stukje droge Struikheide met Pijpestrootje, waar verspreid wat jonge Grove dennenboompjes staan. Deze plek maakt deel uit van het vennencomplex het Oude Meer.

Gedrag. Een kleine vogel die in de vlucht meer deed denken aan een Fitis of Tjiftjaf dan aan een Grasmus. De vlucht was tamelijk rechtlijnig en snel fladderend, waarbij nooit grote stukken werden afgelegd. De vogel vloog laag over de grond tot hooguit 1-2 meter erboven en dook steeds een denneboompje in. In de boompjes was het een snel beweeglijk vogeltje, dat zich schokkend en rondspringend voortbewoog, hierbij vaak steil naar beneden duikend. Zat overal in een boompje, maar vooral middenin en aan de randen. Af en toe tamelijk opzichtig op takjes aan de rand of in de top, hiér veelal zingend. Echter nooit helemaal op een topje van een tak zoals een Roodborsttapuit bijvoorbeeld doet. De staart werd af en toe omhoog gehouden (echter nooit zo hoog als een Provençaalse Grasmus dat doet), maar meestal in het verlengde van het lichaam en ook af en toe naar beneden. Vaak trillend en enigzins wippend met zijn staart. Zang voornamelijk voorgedragen vanuit een boompje tussen het fourageren door, maar ook een keer in de vlucht.

Vorm. Duidelijke Grasmusvorm, met ronde kop, lange poten en een tamelijk lange staart, die indien denkbeeldig omgeklapt aan het achterhoofd zou reiken. De staart was enigszins trapsgewijs afgerond.

Baardgrasmus ♂

Tekening. De vogel was (en is nog steeds hoop ik) in het bezit van een blauwgrijze kop, donkere onderdelen en staart, steeds met een ietwat grijsblauwe zweem er doorheen. Staart geheel donker met lichte buitenste staartpennen; ook van onderen was de staart donker. Vleugels (slagpennen) duidelijk bruiner dan de overige bovendelen. Onderdelen roodbruin oranjeachtig, naar achter toe lichter wordend en geleidelijk overgaand in witte buik en onderstaartdekveren. Verder was het beestje in het bezit van een duidelijk scherp begrensde maar dunne baardstreep, die een scherpe aftekening vormde tussen de blauwgrijze kop en oranje keel (vermoedelijk heeft de vogel hier zijn naam aan te danken?). De poten waren licht geel, de ogen rood en tamelijk groot, en de snavel zwart met wellicht een enigszins gelige basis.

Zang. Lange brabbelende zang, werd soms opvallend lang aangehouden, soms echter slechts een fragment hiervan. Zang leek enigszins op die van een Tuinfluiter, maar was sneller, zachter en langer, met knarsende toontjes en ook veel geluidjes die aan een Bosrietzanger deden denken ("siet fu-ieet" en dergelijke); ook musachtige geluidjes en Veldleeuwerikachtige strofen. Totaalbeeld was die van een zeer variabele en muzikale zang. De door mij gehoorde zang komt goed overeen met die van een plaatopname.

Roep. Zachte "tschuk"-geluidjes, soms wat harder en af en toe een paar keer herhaald. Roep leek op het "tek" van een zwartkop, maar was iets Grasmusachtiger. Ook de roep komt goed overeen met een plaatopname.

De veldgidsen. De door mij geraadpleegde gidsen geven alle weer een ander beeld van de Baardgrasmus. Kwa kleuren geeft de Peterson in dit geval naar mijn idee het beste beeld. De Heinzel, Fitterer & Parslow geeft een te donker beeld en de Bruun een te licht. Lars Johnson geeft in z'n serie een goede beschrijving en tekening van de soort.

Na 10 juni ben ik nog enkele keren gaan kijken of de vogel er nog zat, maar ik heb 'm niet meer gezien of gehoord. Voor zover bekend is dit de eerste waarneming in Noord-Brabant.

Jan van der Winden, Postbus 19184, 3501 DD Utrecht

Tot 1983 werden in Nederland zes Baardgrasmussen vastgesteld. In het voorjaar van 1983 werd dit aantal verdubbeld. Een dergelijke "influx" werd in de andere NW-Europese landen niet vastgesteld (De Heer 1984). Het is ons niet bekend of er in 1984 en 1985 buiten de Sonse vogel nog Baardgrasmussen in Nederland werden waargenomen.

Redactie

Literatuur

Heer, P. de 1984. Influx van Baardgrasmus in Nederland in voorjaar van 1983. Dutch Birding 6: 136-137.

PUBLIKATIES

HULP AAN HUISZWALUWEN

De Vogelwerkgroep De Kempen heeft in samenwerking met de Stichting Mondiaal Alternatief een brochure uitgegeven, die de hulp aan en de interesse voor de Huiszwaluw als broedvogel in de dorpen en steden moet bevorderen.

In de brochure wordt in het kort ingegaan op zaken als populatieverloop, bedreigingen en bescherming en beheer. Voor meer informatie kan men terecht bij: Willem Veenhuizen, Bussele 32, 5641 Eindhoven.

De brochure is te verkrijgen door f.2,- over te maken op girorekening 5543774 ten name van Stichting Mondiaal Alternatief, EEBV project, Eindhoven, onder vermelding van "Huiszwaluwenbrochure".

Vogelwerkgroep De Kempen 1985. Onze Huiszwaluwen rekenen op uw hulp!
Brochure, uitgave VWG De Kempen en Stichting Mondiaal Alternatief,
Eindhoven, 12 pp.

WULPENONDERZOEK OP DE LANDSCHOTSE HEIDE

Als afstudeeropdracht aan het Moller Instituut te Tilburg hebben Bep Haverkamp en Susan Droppert gekozen voor een onderzoek naar het fourageergedrag en het terreingebruik van de Wulp rond de Wulpenslaapplaats op de Landschotse Heide bij Middelbeers. Dit zou met name interessant zijn, omdat er wat dit betreft vrijwel geen onderzoek is gedaan aan binnenlandpopulaties van de Wulp buiten de broedtijd. De schrijfsters merken op, dat het hier vooral om een oriënterend onderzoek gaat. Dit is ook begrijpelijk gezien de lengte van de onderzoeksperiode, die slechts 4 1/2 maand bedroeg (begin november 1983-half maart 1984).

In paragraaf 1.1 worden enkele algemene gegevens over jaarcyclus, uiterlijk, rui, geluid en biotoop van de Wulp opgesomd. In paragraaf 1.2 wordt de geologie en het landschap van de Landschotse Heide behandeld. Paragraaf 1.3 gaat in algemene termen in op de kenmerken en mogelijke functies van gemeenschappelijke slaapplaatsen (zoals bij de Wulp). Volgens recente theorieën (van o.a. Zahavi) zouden veel van dergelijke slaapplaatsen zijn geevolueerd om informatieoverdracht tussen individuen mogelijk te maken over de lokaties van onregelmatig verspreide voedselbronnen.

In hoofdstuk twee wordt ingegaan op het eigen onderzoek van de twee schrijfsters. Ze hebben in bovengenoemde periode min of meer wekelijks het aantal vogels op de slaapplaats Landschotse Heide geteld, zowel 's ochtends als 's avonds. Twee min of meer duidelijke aantalspieken laten zich onderkennen, namelijk in november (max. 640 ex) en in maart (max. 530 ex). Het aantalspatroon in de tussenliggende wintermaanden is tamelijk grillig met uitersten van 120 en 400 exemplaren. De auteurs proberen een verband te leggen tussen het temperatuursverloop en het aantalsverloop, maar naar mijn idee levert dit niet veel steekhoudends op. Dit is ook wel te verwachten, omdat het moeilijk is voor te stellen dat Wulpen last van een lage temperatuur op zich zouden hebben. Veeleer moet een verband gezocht worden met het voedselaanbod in relatie tot de jaarcyclus en de energetische behoefte van de Wulp.

Het aankomst- en vertrekpatroon op de slaapplaats is op één avond en één ochtend bekeken. Volgens de auteurs zou hieruit blijken, dat het vertrekken in de ochtend sneller verloopt dan het aanvliegen in de in de avond. Dit lijkt me een nogal voorbarige conclusie als we de steekproefgrootte in beschouwing nemen. Tevens is de gemiddelde vertrek- en aankomsttijd ten opzichte van zonsopkomst respectievelijk zonsondergang bekeken. Dit levert een bekende relatie op, namelijk dat vertrek en aankomst ongeveer overeenkomen met zonsopkomst en zonsondergang. Als laatste gegeven over de Wulpen op de slaapplaats worden wegvliegrichtingen vanaf de slaapplaats gegeven, gesplitst naar maand.

In de laatste paragraaf van hoofdstuk 2 wordt een overzicht gegeven van de fourageerplaatsen van de Wulp in de omgeving van de slaapplaats. Helaas wordt vrijwel niet ingegaan op de volledigheid c.q. onvolledigheid van de gegevens. De relatie die gelegd wordt tussen ligging van de fourageerplaatsen en het landschap ("weilanden, rustig gelegen, vaak in de nabijheid van een beek of stroompje") wordt niet onderbouwd. Niet onderzocht, maar zeker interessant, is de actieradius die fouragerende Wulpen hebben ten opzichte van de slaapplaats.

Hoofdstuk 3 behandelt het onderzoek aan het fourageergedrag van de Wulp in een tweetal gebieden. Het gedrag werd vastgelegd door een aantal gedragingen (zoals "poetsen", "lopen", "pikken") in de tijd te protocolleren. Het aldus op papier ontstane overzicht wordt een ethogram genoemd. De protocolgegevens zijn echter nauwelijks uitgewerkt en het verhaal er omheen is onduidelijk. Dit gedeelte had beter achterwege gelaten kunnen worden. De twee gebieden zijn tevens globaal onderverdeeld in een aantal zogenaamde deelgebiedjes op basis van ondermeer variatie aan hoogte, mate van bemesting en diversiteit van de vegetatie. Deze deelgebiedjes zijn bekeken op de intensiteit van het gebruik door Wulpen, uitgedrukt in aantal "Wulpenuren" (vergelijk dit met "ganzendagen"). Hieruit worden voorkeuren van fouragerende Wulpen voor bepaalde typen deelgebiedjes afgeleid. Ik kan het niet laten om hierbij echter enkele kritische kanttekeningen te plaatsen: 1) de deelgebiedjes liggen vlak bij elkaar, zodat het voorkomen van Wulpen in het ene deelgebiedje niet los gezien kan worden van dat in de overige deelgebiedjes; 2) de deelgebiedjes verschillen soms vrij aanzienlijk in oppervlakte, maar hiervoor wordt bij het bepalen van het aantal Wulpenuren niet gecorrigeerd; 3) het basismateriaal laat, gezien z'n beperkingen, een dergelijke vergaande analyse niet toe. Desondanks geven de auteurs wel aan, op wat voor wijze de habitatkeuze van de Wulp in de toekomst onderzocht zou kunnen worden.

Het rapport wordt besloten met een aantal suggesties voor vervolgonderzoek, een literatuurlijst en een aantal bijlagen.

Het onderzoek is op zich interessant en levert een aantal nieuwe gegevens op, maar mij bekruipt het gevoel dat de auteurs, in de korte periode die hen ter beschikking stond, meer wilden doen als feitelijk mogelijk was, zowel in het veld als bij het uitwerken. Bij de stagebegeleiding zou hierop gewezen moeten worden. Tot slot wil ik opmerken, dat er naar mijn idee teveel met percentages en te weinig met werkelijke aantallen is gewerkt, hetgeen de inzichtelijkheid in de aard van het basismateriaal nadelig heeft beïnvloed. Desondanks is het onderzoek origineel van opzet en werpt talloze vragen ten aanzien van voorkomen en verspreiding van de Wulp buiten de broedtijd op.

Bep Haverkamp & Susan Droppert 1984. Wulpenonderzoek op de Landschotse Heide. Mollerinstituut & Staatsbosbeheer, Tilburg. 90 pp. & 6 bijl.

BOEKBESPREKING

Luc Denteneer & Gert Hoogerwerf, 1985, Onderzoek aan de populatie Rietganzen van de Kampina tijdens de winter 1984/1985. Afstudeerwerkstuk Biologie, Moller instituut Tilburg

Biologie-studenten van de nieuwe Leraren Opleiding te Tilburg kiezen met enige regelmaat vogelkundige onderwerpen uit voor hun afstudeerscriptie. Dit is verheugend en daarmee wordt in zekere zin voorzien in een leemte. Weliswaar kleven er beperkingen aan de afstudeeropdrachten. Het Moller-Instituut is geen specifieke onderzoeksopleiding zodat een min of meer planmatig uitgebouwd onderzoekskader ontbreekt en de activiteiten bepaald worden door de toevallige belangstelling van individuele studenten. Bovendien is een onderzoeksperiode van drie maanden erg kort.

Universitaire biologie-opleidingen bevinden zich op relatief grote afstand van Midden-Brabant en daardoor is onze regio eigenlijk enigszins onderbe-deeld waar het aandacht voor en publicaties over veldbiologische onderwer-pen betreft.

Niettemin lijkt de biologie-opleiding in Tilburg een faktor te kunnen zijn waar het de publicatie betreft van brabants ornithologisch onderzoek.

In mei 1985 kwam een rapport van Denteneer en Hoogerwerf gereed over hun waarnemingen van Rietganzen. Hun onderzoek kende een vierledige vraagstel-ling en in het verlengde daarvan kent het rapport een sterk schematische en daardoor erg inzichtelijke indeling. Het 71 pagina's tellende verslag wordt afgesloten met enkele opmerkingen over het terreinbeheer, een duide-lijke samenvatting en enige bijlagen.

De speurtocht naar de ligging van mogelijk nog niet eerder gecontroleerde fourageergebieden levert weliswaar geen schokkende nieuwe inzichten op, maar wel belangrijke aanvullingen. Het hoofdstukje over het aantalsverloop is illustratief, zeker met betrekking tot de reacties op het temperatuur-verloop. Hoofdstuk vier, over de bijdrage van de ganzenmest aan de eutrofi-ering van de Huisvennen moest bijna wel in een goedbedoelde poging blijven steken. De vraagstelling is uiterst interessant zeker vanuit beheersoogpunt, maar ook dermate complex, dat het meten van één variabele, n.l. het chlori- de-gehalte, geen bevredigend antwoord geeft. Grappig is wel de uitkomst, dat Gl-gehalte in de ganzenmest lager is dan de normale concentratie in venwater.

Ook de hoofdstukken 5 (dag- en nachtritme) en 6 (Kampina als slaappleaats) hebben nogal te lijden onder het feit dat het onderzoek zich moest beperken tot één winter - de specifieke weerssituatie van juist die winter doen de algemene geldigheid van de gevonden resultaten toch wel wat twijfelachtig te maken.

Samenvattend kan gezegd worden, dat deze scriptie een waardevolle bijdrage levert aan onze kennis van de Rietganzen. Eventueel vervolgonderzoek - door Mollerstudenten ? - zou zich bijvoorbeeld ook kunnen richten op de voedsel-keuze van de ganzen en een gedetailleerdere typering van de voedselgebie-den, ook wat de samenstelling van de flora ter plaatse betreft.

L.H.

AANWIJZINGEN BIJ HET SCHRIJVEN VAN ARTIKELEN VOOR 'DE ROODBORSTTAPUIT'

1. Kopij bij voorkeur getypt toeleveren. Houd een brede marge (5 cm) en een dubbele regelafstand aan.
2. Lange artikelen worden bij voorkeur in verschillende hoofdstukjes verdeeld. Bij het weergeven van onderzoeksresultaten wordt daarbij het volgende model geprefereerd:
 - Inleiding (waarin de beschrijving van de doelstelling of de probleemstelling van het onderzoek)
 - Methode (met daarbij eventueel een gebiedsbeschrijving en een dankwoord)
 - Resultaten
 - Diskussie (eventueel)
 - Samenvatting
 - Literatuur
3. Wanneer literatuurgegevens verwerkt worden, moet altijd de bron worden aangegeven. In de tekst gebeurt dit door het vermelden van schrijver(s) en jaartal, bijvoorbeeld: (Van Erve e.a. 1967). Onder het hoofdstukje literatuur wordt de bron vervolgens nader omschreven, zoals in onderstaande voorbeelden:
 - Erve, F.J.H. e.a., 1967. Avifauna van Noord-Brabant. Van Gorcum, Assen. Of:
 - Voorn, P. 1983. De doortrek van de Kraanvogels in Noord-Brabant in het najaar van 1982. De Roodborsttapuit 2 (1):4-19.Dus bij tijdschriftartikelen eerst de jaargang, tussen haken het nummer en vervolgens de bladzijden.
4. Indien tabellen en/of figuren in het artikel zijn verwerkt, dient duidelijk te worden aangegeven waar deze in de tekst geplaatst moet worden. Ze horen voorzien te zijn van een kort, duidelijk onderschrift.
5. Soortnamen van vogels worden altijd met een hoofdletter gespeld (dus: Houtduif, Zwarte Zee-eend, Vink), soort- of familiegroepen echter steeds met een kleine letter (dus: duiven, zee-eenden, vinken (indien bedoeld vinkachtigen!)).
 - N.B. Bij planten en andere diersoorten gelden iets andere regels. Daar schrijft men bijvoorbeeld Zwarte els, Bruine kikker e.d.
6. De redactie is altijd bereid om, naar vermogen, te helpen bij het verkrijgen van literatuur, bij uitwerkingsproblemen, enzovoort.
 - N.B. Artikelen worden door de redactie doorgenomen op inhoudelijke kwaliteit en taalgebruik.
 - Wijzigingsvoorstellen worden altijd met de auteur(s) besproken.

DE ROODBORSTTAPUIT

Periodiek van het Samenwerkingsverband van Oost-Brabantse Vogelwerkgroepen
(SOV)

Jaargang 4

Nummer 3

November 1985

Redactie: Hans van de Laarschot (eindredactie), Loek Hilgers, Tom Heijnen

Tekstverwerking: Carla van Asten

Lay Out: Ad van Asten

Tekeningen: Frank Neijts

VOGELWERKGROEPEN AAN HET WOORD:

Vogelwerkgroep Best 103

SOV BERICHTEN:

Nieuw projekt van het SOV: Waterpieperslaapplaatstellingen 104

Commentaar (Afschot Futen Viskwekerij Valkenswaard) 105

Errata en addenda 107

LOPENDE ONDERZOEKEN

Overzicht van lopende onderzoeken 107

Den Bult: Vogels in een aftakelend Hoogveen, Boena van Noorden 109

Baardmanneljes aan het Beuven, M. van Aerle en H. v.d. Westerlo 115

VELDWERK

Waterpiepers: Determinatiekenmerken en enige opmerkingen over
voorkomen en gedrag, Tom Heijnen 121

KORTE MEDEDELINGEN

Eerste broedgeval van de Glanskop in de Kempen (1985), Lex Peeters 130

Opvallende doortrek van Klapeksters in het najaar van 1984,
Lex Peeters 131

Over de achteruitgang van de Roodborsttapuit ten noorden van
Helmond, Bert van Duren 134

Grote concentratie Grutto's op de Landschotse Heide, Lex Peeters 136

Waarnemingen van een Baardgrasmus in N-Brabant, Jan van der Winden 137

PUBLIKATIES:

Hulp aan de Huiszwaluw 139

Wulpenonderzoek op de Landschotse Heide 140

BOEKBESPREKING

Onderzoek aan de populatie Rietganzen van de Kampina tijdens de
winter 1984/1985. Afstudeerwerk Biologie, Moller Instituut Tilburg 142